

1984/85:26

Tisdagen den 13 november

Kl. 15.00

1 § Justerades protokollen för den 5 innevarande månad.

**2 § Svar på fråga 1984/85:6 om överflygnings- och mellanlandnings-
tillståndet för viss sovjetisk militärhelikopter**

Anf. 1 Försvarsminister ANDERS THUNBORG:

Herr talman! Anita Bråkenhielm har, mot bakgrund av att en sovjetisk helikopter fått tillstånd att passera svenskt luftrum och landa i Jönköping samtidigt som en militär övning genomfördes söder om Jönköping, frågat mig dels varför Jönköping valdes som mellanlandningsplats, dels om uppgiften att helikoptern avvikit från föreskriven färdväg är riktig.

Den aktuella helikoptern var en sovjetisk civilregistrerad helikopter tillhörande Aeroflot på väg till och från den internationella flygutställningen i Farnborough. Helikoptern behandlades som statsluftfartyg. Tillståndsfrågan handlades av luftfartsverket och överbefälhavaren. Tillstånd gavs för flygning längs allmän luftled och mellanlandning i Jönköping för bränslepåfyllning. Den omnämnda militära övningen hade ännu inte börjat när flygningen till Farnborough ägde rum.

För återflygningen föreskrevs en annan flygväg med hänsyn till pågående militära övningar.

Helikopterns färd över svenskt territorium övervakades av civila och militära flygtrafikledningsorgan. Någon avvikelse från föreskriven färdväg har inte konstaterats.

Anf. 2 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! Jag tackar försvarsministern för svaret, som ju låter utomordentligt tillfredsställande. Jag tycker dock att det fortfarande finns en del obesvarade frågor. Att jag över huvud taget har tagit upp frågan beror på den betydande lokala upprördheten i mitt hemlän när jag kom tillbaka från flygutställningen i Farnborough. Där såg såväl försvarsministern som jag den bemälda helikoptern. Åtminstone jag fick den uppfattningen att det rörde sig

*Om brandrisken i
småbåtshamnar*

om en militär farkost. Helikoptern kan naturligtvis ha varit civilregistrerad under själva flygningen, vilket jag inte ifrågasätter.

Det förekom som jag sade en upprörd lokal debatt och betydande skrivelser i tidningen, där det påstods att helikoptern avvikit från sin väg och i stället valt E 4-an, där den militära övningen visserligen inte hade inletts men förberedelserna pågick. Var då flygningen längs E 4-an den normala rutten, eller var det, som det sades i folkmun, så att man förbärande någon form av instrumentfel delvis hade fått lita sig till E 4-an i stället för den väg man skulle ha tagit? Har folk som iakttagit helikoptern sett spöken, eller är alltsammans en ren tidningsanka? Varför valdes en annan flygväg på återvägen. Var det enbart därför att den militära övningen då verkligen hade inletts, eller var det på grund av att något oroande verkligen hade inträffat under den första flygningen?

Min första fråga är fortfarande obesvarad. Jag frågade varför man över huvud taget valde Jönköping. Det kunde ju ha funnits någon annan flygplats att välja i landet, i vars närhet det över huvud taget inte förekom några militära förberedelser eller övningar.

Anf. 3 Försvarsminister ANDERS THUNBORG:

Herr talman! Jag kan försäkra att min redovisning är riktig. Den är gjord av överbefälhavaren. Jag känner till den lokala debatten, men detta är alltså vad som ägt rum. Enligt den rapport jag har fått har det således i den lokala debatten varit många felaktigheter och rykten.

Anf. 4 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! Jag tackar försvarsministern för detta klarläggande svar. Jag tror honom givetvis på hans ord.

Det är tillfredsställande att den uppståndelse som förevarit alltså har berott på tidningsankor och spöken. Det är skönt om det är på det sättet.

Överläggningen var härmed avslutad.

3 § Svar på fråga 1984/85:68 om brandrisken i småbåtshamnar

Anf. 5 Försvarsminister ANDERS THUNBORG:

Herr talman! Jens Eriksson har frågat kommunikationsministern om faran för brand i småbåtshamnar har uppmärksamats av kommunikationsdepartementet och om man avser att vidta åtgärder för att minska riskerna för sådana bränder och i så fall vilka åtgärder.

Arbetet inom regeringen är så fördelat att det är jag som skall svara på frågan.

Ägaren eller innehavaren av en småbåtshamn är enligt 14 § brandlagen skyldig att vidta de åtgärder som behövs för att förebygga och bekämpa brand, i den mån de inte medför oskäligen kostnad. Kontroll sker genom brandsyn.

Enligt brandstadgan förrättas regelbunden brandsyn på sådana anläggningar som är särskilt brandfarliga eller där brand kan utgöra fara för ett större antal människor. Brandsynen förrättas av brandchefen eller ett av brandchefen förordnat brandbefäl. Om ägaren eller innehavaren inte har fullgjort sina skyldigheter, skall han föreläggas att rätta till bristerna.

Den fara för brand i småbåtshamnar som Jens Eriksson tar upp har uppmärksammats av statens brandnämnd. Brandnämnden har den 10 maj 1983 lämnat vägledning för brandsyn i hamnar och på uppläggningsplatser för fritidsbåtar.

Faran för brand i småbåtshamnar har alltså uppmärksammats och åtgärder har vidtagits. Jag vill dock framhålla att det också i hög grad måste ankomma på de enskilda båtägarna att vidta förebyggande åtgärder. I det sammanhanget spelar de insatser som görs av sjöfartsverket, försäkringsbranschen och båtorganisationerna en betydelsefull roll.

Anf. 6 JENS ERIKSSON (m):

Herr talman! Jag tackar försvarsministern för svaret på min fråga.

Ofta när man ställer en fråga i riksdagen har man själv något förslag till lösning eller någon idé om hur det skulle kunna gå till att komma till rätta med det problem som berörs. När det gäller brandfaran i våra hamnar under sommaren är dock inte jag på det klara med hur den frågan skall kunna lösas. Tydligt är ingen annan det heller – i varje fall har inte någon varit det. År efter år har gått. Båtarnas antal ökar för varje år. Möjligen minskar antalet liter bensin på grund av att bensindriften har ökat kraftigt kostnadsmässigt.

Det är nästan ofattbart att man vågar tränga ihop sig i hamnarna på det sätt som sker, utan möjlighet att ta sig ut om det skulle uppstå brand. Hela familjer, män, kvinnor och barn, ligger och sover i lugn och ro.

Ibland blir man fundersam när man ser vilka föreskrifter som gäller för t. ex. båtar i yrkesmässigt fiske. Om de övergår till att bli fritidsbåtar, vilket inte är ovanligt, gäller såvitt jag vet inga föreskrifter. Sjöfartsverkets inspektörer kommer inte längre ombord. Alla krav på säkerhet upphör tydligt.

Jag tror inte att kustkommunerna som äger hamnarna ensamma kan klara av ekonomiskt att skapa säkerhet. Den bofasta befolkningen tvingas ändå leva med riskerna, och det måste också en del andra göra som för sin försörjning är beroende av att vistas inom riskzonen.

Vi har många hamnar runt vår långa kust som natt efter natt är överfulla av båtar. Man kan aldrig göra tillvaron helt säker, men säkerheten kan säkert förbättras betydligt. Det kan t. ex. ske genom att brandvakter, släckningsutrustning och larmanordningar placeras ut i hamnarna. Sirener som väcker människor som sover kan kanske rädda liv om en olycka skulle hända.

Jag har velat fästa uppmärksamheten på problemet och på de risker som många utsätter sig och andra för. Det är min förhoppning att man kan finna metoder för att minska riskerna för de människor som söker rekreation och för dem som lever och bor vid våra kuster.

Försvarsministern säger att kommunerna i detta fall är skyldiga att vidta de

*Om åtgärder mot
överflygning på låg
höjd över Stora
Karlsö*

åtgärder som behövs för att förebygga och bekämpa brand, "i den mån de inte medför oskäligen kostnad". Det kan ifrågasättas om inte åtgärderna för att skapa tillräcklig säkerhet för en sådan anhopning av båtar som det här gäller medför oskäligen kostnad.

Försvarsministern säger också att regelbunden brandsyn skall förrättas på sådana anläggningar där brand kan utgöra fara för ett större antal människor. Visst skulle en brand i många av våra småbåtshamnar utgöra fara för ett stort antal människor. Det är fråga om en otrolig, och onaturlig, anhopning av båtar och människor under den tid som semestrarna pågår.

Jag hoppas att man på något sätt skall kunna klara av att åstadkomma en bättre brandsäkerhet innan en stor katastrof inträffar. Det är min förhoppning att kommunikationsdepartementet är berett att vidta åtgärder, så att vi kan komma till rätta med problemet.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Svar på fråga 1984/85:98 om åtgärder mot överflygning på låg höjd över Stora Karlsö

Anf. 7 Försvarsminister ANDERS THUNBORG:

Herr talman! Börje Stensson har frågat jordbruksministern om han avser att vidta några åtgärder för att undvika att överflygningar på låg höjd sker över Stora Karlsö och andra naturreservat.

Arbetet inom regeringen är så fördelat att det är jag som skall svara på frågan.

Chefen för flygvapnet har utfärdat bestämmelser för att begränsa militära flygningar över naturreservat, bl. a. Karlsöarna, i syfte att skydda djurlivet. De överflygningar som Börje Stensson nämner i sin fråga har skett av misstag och i strid mot gällande bestämmelser. Jag har inhämtat att chefen för flygvapnet avser att skärpa dessa bestämmelser. Någon anledning för mig att vidta ytterligare åtgärder finns således inte.

Anf. 8 BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka försvarsministern för svaret på min fråga. Att jag hade ställt frågan till jordbruksministern hänger samman med att skyddsföreskrifterna för t. ex. fågelskyddsområden emanerar från naturvårdsverket och jordbruksdepartementet.

Bakgrunden till min fråga är det förhållandet att det under våren 1984 förekom överflygningar på låg höjd över Stora Karlsö. Enligt då förekommande beskrivningar i massmedia förorsakade överflygningarna stora skador på den häckande kolonin av sillgrisslor. Det uppgavs därvid att ifrågavarande plan hade flugit på ca 30 meters höjd över vattenytan och endast ca 40 meter från klippphyllorna. De angivna avstånden har jag inte haft tillfälle att kontrollera, men man kan anta att de bör ligga bra nära riktigheten. De sålunda uppkomna skadorna på de häckande fåglarna var av

den omfattningen att det är angeläget söka motverka händelser av denna karaktär.

Jag noterar med stor tillfredsställelse att försvarsministerns svar andas all möjlig förståelse och känsla för att skyddsföreskrifterna bör följas.

Jag är helt medveten om att flygvapnet kräver omfattande övningar för sin personal. Vidare måste incidentberedskapen vara hög. Härvid kan det vara svårt att iaktta restriktioner som behövs för att skydda fågellivet och även annan fauna.

Vi har bestämmelser om fågelskyddsområden, men när det gäller överflygning finns det inga uttryckliga bestämmelser som ger naturvårdsverket eller länsstyrelserna rätt att förbjuda flygtrafik över ett naturreservat eller ett djurskyddsområde.

Jag har från riksdagens utredningstjänst fått uppgift om att det finns föreskrifter från 1974 för flygtrafiken i området kring Lilla och Stora Karlsö. Jag vill fråga försvarsministern:

1. Är bestämmelserna från 1974 sådana att de behöver omarbetas eller på något sätt förnyas?

2. Vilka konsekvenser skulle det kunna få för flygvapnets aktivitet om uttryckliga bestämmelser skulle ge naturvårdsverket eller länsstyrelser rätt att förbjuda flygtrafik/flygvapenrörelser över naturreservat eller djurskyddsområden?

Anf. 9 Försvarsminister ANDERS THUNBORG:

Herr talman! Börje Stensson tar upp den incident som inträffade vid Stora Karlsö, då åtminstone ett 50-tal sillgrisslägg från 6 400 häckande par förstördes – möjligen kan ytterligare några ha förstörts på bohyllorna. Händelsen gjorde att myndigheterna började undersöka saken, och chefen för flygvapnet har således nu ändrat reglerna. Tidigare stod det att genomflygning skulle undvikas under tiden 15 mars–15 augusti och att genomflygning skulle undvikas i möjligaste utsträckning under övrig tid. Den nya formuleringen är följande: Genomflygningsförbud 15 mars–15 augusti. Övriga tider skall genomflygning undvikas.

Anf. 10 BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka för de uppgifter som försvarsministern nu lämnade. Det är en stark förhoppning från min sida – och säkert också från försvarsministerns – att sådana incidenter som de som nu har inträffat "av misstag", som det uttryckligen står i försvarsministerns svar, skall kunna undvikas i framtiden.

Jag tackar än en gång för svaret på frågan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

*Om åtgärder mot
överflygning på låg
höjd över Stora
Karlsö*

Tisdagen den
13 november 1984

*Om projekteringen
av vissa
kustkorvetter för
försvaret*

5 § Svar på fråga 1984/85:108 om projekteringen av vissa kustkorvetter för försvaret

Anf. 11 Försvarsminister ANDERS THUNBORG:

Herr talman! Ivar Virgin här frågat mig varför regeringen fördröjer ett beslut om projektering av kustkorvetter.

Frågan om projektering av kustkorvetter har behandlats i anslutning till överbefälshavarens systemplan 2 för kustkorvett, programplanen för det militära försvaret 1985–1990 samt den nyligen inkomna samlade planen för ubåtsskyddets inriktning.

Regeringen har den 1 november medgett projektering av nämnda fartyg. Projektet har inte försenats.

Anf. 12 IVAR VIRGIN (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka försvarsministern för svaret på frågan.

Det är tillfredsställande att regeringen äntligen har kommit till beslut och beviljat medel för projektering av de fyra kustkorvetterna. Jag har i och för sig svårt att förstå varför beslutet om det i sammanhanget låga anslaget på 8 milj. kr. inte fattades direkt i samband med ÖB:s begäran i juni. Jag konstaterar också att beslutet inte var fattat när jag den 18 oktober ställde min fråga.

En tidigareläggning av projekteringen av kustkorvetterna var en viktig del av partiöverenskommelsen om försvaret, som träffades i mars i år. Den skulle dessutom utgöra en viktig signal till vår omvärld om att vi utan dröjsmål tänkte sätta in resurser för att komma till rätta med vår svaghet på ubåtsjaktområdet. Den bistra sanningen är att vi f. n. saknar en avgörande och viktig del i våra ubåtsjaktstyrkor, nämligen fartyg som kan utföra kvalificerad ubåtsjakt samtidigt som de har goda möjligheter till vapeninsats. Sådana fartyg har dessutom goda resurser att leda och samordna andra insatser, och de har god uthållighet.

Ett konsekvent handlande i överenskommelsens anda skulle ha krävt ett snabbt beslut av regeringen i projekteringsfrågan. Genom dröjsmålet kan oklarhet redan ha skapats om regeringens allvarliga vilja att leva upp till överenskommelsen. En sådan oklarhet kan helt i onödan ge omvärlden uppfattningen att regeringen tvekar i en viktig försvarsfråga.

Jag vill ändå uttrycka förhoppningen att förseningen är ett olycksfall i arbetet och att regeringens beslutsamhet att förstärka vår ubåtsjaktförmåga är obruten och kommer att manifesteras när beställningen av fartygen skall göras. Utvecklingen i vårt närområde gör en sådan beslutsamhet nödvändig.

Anf. 13 Försvarsminister ANDERS THUNBORG:

Herr talman! Jag kan försäkra Ivar Virgin att några förseningar när det gäller projekteringen icke har ägt rum. Vi ville invänta alla de planer som vi hade lagt ut, till överbefälshavaren framför allt, innan vi fattade det definitiva beslutet.

Som Ivar Virgin säkert vet innebär det nu aktuella beslutet projektering –

inte anskaffning av kustkorvetter och inte heller någon bindning av antalet kustkorvetter. Det formella beslutet om anskaffning kommer att fattas nästa höst, och frågan prövas f. n. i det pågående budgetarbetet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

*Om avvecklingen
av statens bestånd
av uthyrningsbo-
städer*

6 § Svar på frågorna 1984/85:129 och 130 om avvecklingen av statens bestånd av uthyrningsbostäder

Anf. 14 Försvarsminister ANDERS THUNBORG:

Herr talman! Rune Rydén har frågat mig om jag vill medverka till att de byggnader som står på militära övningsfält och inte behövs för militära behov försäljs på i frågan skisserat sätt – om så erfordras efter lagändring – i den mån de inte ligger i vägen för den militära verksamheten.

Rune Rydén har vidare frågat justitieministern vad han anser om möjligheten att sälja militära byggnader på i frågan angivet sätt och, om detta bedöms juridiskt ohållbart, vilken möjlighet som finns att genom lagändring skapa en möjlighet till försäljning med för de militära intressena tillfredsställande resultat.

Frågan har överlämnats till mig.

Vad först gäller frågan om det är möjligt att sälja militära byggnader på det sätt som anges av Rune Rydén kan jag efter samråd med justitieministern svara att det i och för sig inte torde vara något som hindrar att ett servitutsavtal utformas så att en köpare avstår från att framställa enskilda anspråk mot säljaren enligt bestämmelserna i miljöskyddslagen.

Frågan är emellertid inte avgjord genom att man på detta sätt sätter miljöskyddslagens civilrättsliga regler ur spel. Hänsyn måste också tas till de regler av offentligrättslig natur som finns i miljö- och hälsoskyddslagstiftningen. Om vid försäljning av ett bostadshus inom ett militärt övningsfält störningarna från övningsverksamheten visar sig överskrida gränsen för vad som kan godtas av miljö- och hälsoskyddsmyndigheterna kan dessa komma att utfärda förbud mot eller ställa krav på inskränkningar i verksamheten. Den militära verksamheten förändras ständigt, och det ligger i sakens natur att det måste finnas en viss handlingsfrihet när det gäller utnyttjandet av ett övningsfält. En försäljning på angivet sätt, t. ex. i det aktuella fallet Revingshed, skulle alltså kunna leda till, förutom risk för upprepade konflikter med de boende, att de militära myndigheterna genom förelägganden från vederbörande miljö- och hälsoskyddsmyndigheter skulle tvingas att inskränka övningsverksamheten på ett inte godtagbart sätt. Jag kan inte medverka till åtgärder som kan leda till att uppsatta utbildningsmål äventyras.

Jag vill också hänvisa till de riktlinjer för avvecklingen av statens bestånd av uthyrningsbostäder som regeringen har fastställt och som har utformats mot bakgrund av de lagbestämmelser som har till syfte att slå vakt om en god bostadsmiljö. Enligt dessa riktlinjer, som har redovisats i regeringens

*Om avvecklingen
av statens bestånd
av uthyrningsbo-
städer*

proposition i avvecklingsfrågan, skall bostadshus, som ligger så nära flygfält, skjutbanor o. d. att kommunens bullergränser överskrids, inte bjudas ut till försäljning. Hyresförhållandena bör så snart som möjligt avvecklas. Staten bör inte medverka till ett boende som från miljösynpunkt, t. ex. när det gäller buller, inte svarar mot dagens krav. Vid genomförandet av den beslutade avvecklingen har fortifikationsförvaltningen att följa de principer som sålunda har fastlagts. Jag är inte beredd att ta några initiativ för att få till stånd en ändring av försäljningsprinciperna.

En lagstiftning som skulle innebära avsteg från gällande offentlighetsregler i miljö- och hälsoskyddslagstiftningen anser jag helt utesluten.

Anf. 15 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka försvarsminister Anders Thunborg för svaret, vilket till en början gjorde mig mycket glad. Men allteftersom försvarsministern läste upp svaret sjönk mitt mod. Det finns många skäl härtill. Ett genomförande av det förslag till avvecklingsplan när det gäller permanent- och fritidsbostäder på Revingehed som lagts fram av bl. a. fortifikationsförvaltningen kommer nämligen att leda till att många hus rivs eller får vad man kallar alternativ användning – detta trots att man i proposition 109 år 1963 har sagt följande: "Av arméchefens förslag framgår vidare, att vissa delar av utvidgningsområdet icke avses ingå i ett blivande förvärv utan lämnas såsom enklaver inom övningsfältet. Detta gäller främst Silvåkra gård, de centrala delarna av Silvåkra och Revinge byar, vissa grupper av sommarstugor, vissa grustag m. m. Även i övrigt kan enstaka hus inom området alltjämt utnyttjas för bostadsändamål. Detta innebär enligt arméchefen att en del av den inom området bosatta befolkningen kan bo kvar i den mån man så önskar."

I början av samma stycke kan man läsa:

"Utöver bostäderna på jordbruksgårdarna finns i runt tal 30 permanenta bostäder inom området. Antalet sommarstugor uppgår till i runt tal 150, varav ett 20-tal är belägna på ofri grund. Inom området är fast bosatta ca 420 personer, – – –." Det var alltså år 1963.

Vidare säger man på s. 27 i samma proposition:

"Eftersom ett utvidgat Revingefält icke är avsett för stridsskjutningar, är en viss bosättning alltjämt möjlig inom fältets gränser. I konsekvens härmed har förutsatts, att vissa koncentrerade bebyggelseområden, främst det centrala området vid Silvåkra by och vissa områden med fritidsbebyggelse, skall kunna lämnas att bestå såsom enklaver inom fältet. Kronan bör dock vara beredd att – i den mån ägarna själva så önskar – inlösa byggnader med tillhörande mark inom det utvidgade övningsfältet under förutsättning att förvärv kan ske till skäligt pris.

Konsekvenserna ur social synpunkt av den föreslagna utvidgningen kan bedömas få en förhållandevis begränsad räckvidd; de bör ytterligare kunna mildras genom att de som så önskar bör kunna bo kvar inom övningsfältet."

Mot det som framförts säger landsantikvarien:

"Mot bakgrund av ovanstående kan konstateras att den militära myndig-

heten redan från begynnelsen varit medveten om och accepterat att bebyggelsen inom övningsfältet utgör en viktig del i kulturmiljöerna och kulturlandskapet.”

Vidare säger landsantikvarien:

”Ett genomförande av BAV:s förslag innebär inte en utglesning av byggnadsbeståndet i de tre berörda socknarna. Endast några enstaka byggnader kommer att finnas kvar inom fältet utöver privata enklare sommarstugor.

Ett genomförande av förslaget betyder att hela bygden raderas ut.”

Dessutom har det, herr talman, sagts mig att man från militärt håll inte anser det vara önskvärt att bli av med all den befolkning som finns i stugorna i det aktuella området. Därför vill jag ställa följande fråga:

Är försvarsministern beredd att se över frågan om förhållandena på Revingefältet, så att en mildring kan komma till stånd?

Anf. 16 Försvarsminister ANDERS THUNBORG:

Herr talman! Rune Rydén tar här även upp frågan om Silvåkra by på Revingefältet. Jag har tittat på det ärendet. När det gäller frågan om en försäljning av försvarets bostadsbyggnader i den här byn kan jag säga att fortifikationsförvaltningen f. n. utreder om en sådan kan ske med hänsyn till gällande bestämmelser för utnyttjande av övningsfältet, vilka utfärdades av regeringen 1965.

I Silvåkra by är ju redan i dag några av fastigheterna i annans ägo. Några fastigheter, framför allt i kanten av övningsfältet, kommer förmodligen att kunna säljas. På P 7 gör man nämligen bedömningen att området kring dessa bostäder inte kan användas ur övningssynpunkt.

Vidare: En del av de här gårdarna som har god teknisk status och som är användbara även ur andra synpunkter kommer att kunna användas som mobiliseringsplatser och förråd samt som lokaler för frivilligverksamheten. Det är vad man upplyst mig om. Det är alltså läget f. n. när det gäller förhandlingarna om Silvåkra by.

Anf. 17 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Det försvarsministern nu har sagt gäller enbart Silvåkra by. Det är i och för sig en lösning som kan diskuteras.

Men när det gäller den övriga fritidsbebyggelsen och permanentbebyggelsen på fältet anser jag att en del av den behövs av rent övningstekniska skäl, som det har sagts mig – man tycker att det är bra att det finns en levande trakt att öva i.

Försvarsministern antyder också att det finns möjligheter att försälja fastigheterna med olika förbehåll till de människor som bor i dem. Det har redan skett i ett fall beträffande Revingefältet, år 1979. Och jag vet att det har skett – även om det inte har prövats juridiskt i praktiken – när det gäller vissa områden vid flygfält.

Jag frågar mig varför man inte i större utsträckning skulle kunna pröva detta beträffande Revingefältet.

Tisdagen den
13 november 1984

*Om den
konstnärliga
utsmyckningen av
byggnader*

Jag delar landsantikvariens synpunkt att det förslag som lagts fram är alldeles för långtgående och kommer att leda till stora sociala konsekvenser inom området. Dels gäller det de sociala aspekterna, dels tror jag – som de militärer jag talat med – att det kan vara bra för militären ur övningssynpunkt att ha en levande bygd runt omkring sig.

Överläggningen var härmed avslutad.

7 § Svar på fråga 1984/85:135 om den konstnärliga utsmyckningen av byggnader

Anf. 18 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Tore Claeson har frågat mig när regeringen kan redovisa till riksdagen sin syn på frågor om omfattningen och villkoren för konstnärlig utsmyckning av våra byggnader.

I sin fråga har Tore Claeson hänvisat till riksdagens tillkännagivande våren 1984 att en översyn bör göras av gällande finansieringsbestämmelser för den konstnärliga utsmyckningen.

Bostadsstyrelsen har behandlat frågan om konstnärlig utsmyckning i bostadsområden i sin anslagsframställning för budgetåret 1985/86. Jag avser att redovisa min syn på frågan i budgetpropositionen 1985.

Anf. 19 TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret på frågan.

Tyvärr har omfattningen av den konstnärliga utsmyckningen inte blivit riktigt den som man hade anledning att förvänta sig. Det kan bero på olika förhållanden.

Det kan bero på att man helt enkelt har utnyttjat lånemöjligheterna dåligt, i sin tur beroende på att det innebär en ökning av den totala låneskulden, vilket slår igenom i högre boendekostnader och högre hyror. Det kan också bero på – vilket jag tror finns med i bilden – att informationen har varit dålig beträffande de möjligheter som finns. Det var också något som bostadsutskottet tog upp i sitt betänkande våren 1984, då vi pekade på att informationen på detta område behövde förbättras. Ofta saknar nog också byggherrarna de riktiga incitamenten för att ansöka om detta lånetillägg, och schablonbeloppet på 10 kr. per kvadratmeter är nog också för lågt.

Jag har ställt frågan mot bakgrund av riksdagens uttalande om att den förordade översynen borde ske skyndsamt och att regeringen snarast för riksdagen borde redovisa sin syn på hur dessa frågor skulle lösas.

Man kan naturligtvis alltid diskutera vad som är "skyndsamt" och "snarast". Nu säger bostadsministern att han skall redovisa sin syn på frågan i budgetpropositionen 1985.

Mot bakgrund av nödvändigheten av att det sker en förbättring på detta område – så att vi kan få in mer av estetiska och konstnärliga värden i den aktuella byggnationen och på det sättet också kombinera det bostadspolitiska

ka målet om en god bostad med målen för kulturpolitiken – skulle jag vilja fråga bostadsministern: Vilken inriktning kommer dessa förslag att ha? Kan förslagen exempelvis innebära att man går över mer till bidrag i stället för lån, för att om möjligt stimulera till ett bättre utnyttjande av möjligheterna på detta område?

Anf. 20 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Det är riktigt, som Tore Claeson säger, att det är angeläget med en konstnärlig utsmyckning i våra bostadsområden i ökad omfattning i förhållande till nuläget. Det borde för fastighetsägaren vara lika viktigt att bära kostnaderna för en konstnärlig utsmyckning som för lekplatser m. m. De konstnärliga kvaliteterna har emellertid en tendens att alltid komma i sista hand, även när det gäller utformningen av våra bostäder och bostadsområden.

Tilläggsbeloppet på 10 kr. per kvadratmeter för kostnader för konstnärlig utsmyckning är i och för sig på intet sätt otillräckligt, utan det borde kunna bidra till en ganska hygglig konstnärlig utsmyckning i större områden med ett stort antal lägenheter. Hittills har man inte velat utnyttja dessa pengar, och trycket från hyresgästerna har inte varit tillräckligt starkt. Jag tycker att de stora och kompetenta bostadsorganisationerna borde ägna denna fråga ökad uppmärksamhet.

På Tore Claesons direkta fråga vill jag svara, att i de överväganden som f. n. pågår med anledning av bostadsstyrelsens petita och riksdagens uttalande utesluter jag inte en sådan omprövning som Tore Claeson nämnde. Jag kan självfallet inte i dag tala om för Tore Claeson vilken lösning det kommer att bli, eftersom frågan inte är färdigberedd och det gäller kostnader som måste täckas på något sätt. Vi överväger flera olika varianter.

Anf. 21 TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Jag tackar bostadsministern för de ytterligare besked som han har gett. Vi är överens beträffande angelägenheten av att få till stånd en förbättring på detta område. Jag delar också bostadsministerns uppfattning att den konstnärliga utsmyckningen i dag kommer med i byggnadsprojekten alltför sent.

Det finns ytterligare en aspekt i denna fråga, och det är att ge de utövande konstnärerna meningsfull sysselsättning. Det är oerhört många konstnärer som nu inte har tillräckligt med arbetsuppgifter, och det är som bekant ett stort problem för dem. Genom generösare och enklare regler, mera bidrag osv., som kunde stimulera till en ökad konstnärlig utsmyckning i våra bostadsområden då det gäller byggnation – inte minst i samband med de om- och tillbyggnader samt saneringar som sker – skulle en del av problemen vara lösta för många konstnärer som nu har svårt att få tillräckligt med arbetsuppgifter.

Jag tackar än en gång bostadsministern för de kompletterande svar som han har gett.

Överläggningen var härmed avslutad.

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

*Om den
konstnärliga
utsmyckningen av
byggnader*

Tisdagen den
13 november 1984

*Om översyn av
gatukostnadsbe-
stämmelserna*

8 § Svar på fråga 1984/85:88 om översyn av gatukostnadsbestämmelserna

Anf. 22 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Sigvard Persson har frågat mig om vilka åtgärder som regeringen ämnar vidta för att eliminera de uppenbara olägenheter som nuvarande lagstiftning om gatukostnader medför.

Gällande gatukostnadsregler tillkom 1981 och trädde i kraft den 1 januari 1982. Reglerna ger kommunerna bättre möjligheter än tidigare att inom områden med stadsplan ta ut kostnaderna för anläggning och förbättring av gator, parker m. m. av fastighetsägarna i de områden där anläggningarna utförts.

Sedan kritik från skilda håll riktats mot de nya reglerna och deras tillämpning, tillsatte jag i december 1983 en arbetsgrupp som under våren 1984 gjorde en kartläggning av reglernas tillämpning i kommunerna. I arbetsgruppen ingick representanter för Kommunförbundet, Fastighetsägarförbundet, Villaägareförbundet och Hyresgästernas Riksförbund.

Arbetsgruppen redovisade resultatet av sitt arbete i slutet av juni 1984.

I sin rapport (Ds Bo 1984:9) konstaterar arbetsgruppen bl. a. att gatukostnadsreglerna varit i kraft under endast kort tid och att många av de problem som påtalats sannolikt kommer att lösas i den praktiska tillämpningen. I en del avseenden fann arbetsgruppen dock anledning att peka på ändringar i regelsystem m. m. som kan medverka till en bättre och smidigare tillämpning. Det gäller bl. a. skyldighet för kommunerna att samråda med berörda fastighetsägare och organisationer under gatukostnadsutredningen, bättre finansieringsmöjligheter för fastighetsägarna samt förenkling av processreglerna. Arbetsgruppen var enig.

Inom bostadsdepartementet har med utgångspunkt från arbetsgruppens rapport utarbetats förslag till ändringar i gatukostnadsreglerna. En promemoria med sådana förslag har just varit ute på remiss hos bl. a. de organisationer som var representerade i arbetsgruppen. Remisstiden gick ut i slutet av oktober. Remissvaren måste sammanställas och begrundas innan jag har möjlighet att redovisa vilka konkreta åtgärder som regeringen kommer att vidta.

Anf. 23 SIGVARD PERSSON (c):

Herr talman! Jag får tacka bostadsministern för svaret, som tyvärr inte gav det konkreta besked jag hade hoppats på.

Det hör väl lyckligtvis till ovanligheterna att ett enhälligt riksdagsbeslut leder till så pass allvarliga konsekvenser för enskilda medborgare som den här aktuella lagändringen har gjort. Lagändringen från den 1 januari 1982 gällande gatukostnadsersättningen till kommunerna har lett till orimliga ersättningskrav på enskilda fastighetsägare. Det har förekommit fall då enbart räntan på avkrävt belopp överstigit folkpensionen för en pensionär.

Missförhållandena har påtalats i centermotionerna 1983/84:722 och 1344. I motionerna begärde vi en översyn av bestämmelserna, vilket också civilut-

skottet ställde sig välvilligt till i sitt betänkande 1983/84:13.

Den arbetsgrupp som därefter tillsattes i regeringskansliet, vilket bostadsministern nämnde, fick mycket snäva direktiv att undersöka "hur de nya bestämmelserna har tillämpats i olika kommuner." Enkätsvaren från 124 kommuner, som redovisas i departementskrivelse 1984:9 från bostadsdepartementet, visar genomgående upp stark kritik mot de nya bestämmelserna. Jag konstaterar att arbetsgruppen inte fått fram tillräckligt underlag för lösningar på problemen. Troligen finns det mer konkreta förslag att hämta i de remissvar som bostadsministern nämnde och som nu bearbetas i departementet.

Det gäller nu att snabbt få rättelse på alla dessa påtalade och av arbetsgruppens utredning bekräftade missförhållanden. Så länge den nu gällande ordningen tillämpas kommer ständigt ytterligare fastighetsägare i kläm med allt vad det betyder av obehag och kostnader. Inte minst är det irriterande med en långt utdragen beslutsprocess och nödvändiga överklaganden till kammarrätt för eventuellt slutligt avgörande i regeringsrätten.

Med hänsyn till det föga konkreta svar jag fick vill jag fråga bostadsministern:

Är bostadsministern införstådd med vilken svår ekonomisk och social situation som fastighetsägare hamnar i på grund av de bestämmelser som nu gäller?

Är bostadsministern villig att nu se till att det snabbt kommer fram förslag till en ändring?

Anf. 24 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag är givetvis medveten om de konsekvenser som gatukostnadsbestämmelserna har för den enskilde, och det var orsaken till att jag tillsatte den arbetsgrupp som nu har lagt fram sitt förslag. Jag hade konstaterat genom kontakter med enskilda människor, via press osv. att detta för många människor är en utomordentligt besvärlig fråga och att lagstiftningen kanske inte i alla delar är så väl genomtänkt. Det är mot denna bakgrund som jag överväger de enhälliga förslag som framförs i promemorian från arbetsgruppen, där även Villaägareförbundet och Fastighetsägareförbundet har varit representerade. Jag överväger på vilket sätt vi skall kunna förändra lagstiftningen för att göra det litet lättare för dem som ibland drabbas hårt av bestämmelserna och deras tillämpning.

Detta är ur andra aspekter en utomordentligt intressant fråga. Det gäller ett borgerligt förslag. Föredragande vid framläggandet av förslaget om gatukostnadsbestämmelser och gatukostnadsbidrag var Georg Danell. Den enskilde fastighetsägaren kan, som vi nyss hörde, drabbas mycket hårt av bestämmelserna. Han kan få en avgift på uppåt 50 000–60 000 kr. för en enskild tomt. Men om kommunen beslutar att det skall ske en förtätning inom området, kan han t. o. m. få betala för tre tomter. Det finns rent av fall där man skall betala för upp till nio tomter.

I denna fråga har det egentligen inte framförts några invändningar. Ändå är denna fråga för de privata fastighetsägarna av oerhört mycket mera

ingripande karaktär än den fastighetsskatt som nu diskuteras och som det skrivs kilometervis i spalterna om. Bara räntan på gatukostnadsersättningen för en enskild fastighet är större än hela fastighetsskatten kommer att vara. Fastighetsskatten kommer 1987 för en normalfastighet att utgöra 350 kr. om året. Det är inte ovanligt att gatukostnadsersättningen uppgår till mellan 25 000 och 40 000 kr., och räntan på den kan vara många gånger större än fastighetsskatten. Det är konstigt att man diskuterar den ena belastningen så intensivt men den andra knappast alls.

Anf. 25 SIGVARD PERSSON (c):

Herr talman! Jag vill till bostadsministern säga att det inte är konstigt att denna fråga diskuteras. Det förhållandet att dessa kostnader överstiger andra pålagor, som bostadsministern nämnde, gör ju inte att de förra kan sopas under mattan. Det är riktigt att det var fråga om ett borgerligt förslag, men beslutet fattades i enighet här i kammaren, utan att någon motion väcktes i anledning av propositionen och utan att någon reservation avgavs till betänkandet.

Jag noterar bostadsministerns välvilliga inställning till att beakta situationer, ekonomiskt och socialt, som uppstår för de enskilda. Hur stor den ekonomiska belastningen blir är i hög grad beroende av standarden på de gatanläggningar som det gäller. Jag vill understryka vad arbetsgruppen säger på s. 19 i sin promemoria: "Målsättningen måste givetvis vara att den totala kostnaden för anläggning, drift och underhåll blir så låg som möjligt. Vid tillämpningen av gatukostnadsreglerna måste dock beaktas att endast kostnaderna för en normal gatustandard för området i fråga kan tas ut av fastighetsägarna."

Det är uppenbarligen många gånger som det har brustit i detta avseende. Man har tillämpat för hög standard och därigenom kommit att ta ut ersättningar som varit onödigt höga. Detta bör man ta hänsyn till framöver.

Anf. 26 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag har ingalunda sopat frågan under mattan, Sigvard Persson. Jag har med mycket stort intresse följt denna fråga från början, liksom även arbetsgruppens hantering av den, just därför att jag tycker att den är betydelsefull och i vissa fall leder till jag höll på att säga närmast upprörande förhållanden i detta sammanhang. Jag tänker speciellt på fall där en enskild pensionär – som man ofta talar om när det gäller villaägare – äger en fastighet med relativt stor tomt, men där kommunen beslutar att fastigheten skall delas upp i tre tomter och att han skall betala tre gatukostnadsersättningar. Han kanske inte vill stycka sönder sin tomt, sälja den och ta ut de pengar som är bundna i fastigheten.

Man kan diskutera om nuvarande ordning är rimlig. Därför är jag beredd att på det positiva sätt som jag har beskrivit det undersöka om vi inom ramen för denna lagstiftning kan finna bättre lösningar för den enskilde än hittills.

Slutligen vill jag säga till Sigvard Persson att jag fortfarande är förvånad över, med hänsyn till det intresse som fastighetsägarna nu för tiden visar i

fråga om kostnaderna, att inte någon på den borgerliga sidan visade något intresse när det gäller gatukostnadsbestämmelserna.

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

Anf. 27 SIGVARD PERSSON (c):

Herr talman! Det sista uttalandet blir jag förvånad över. Genom frågan jag ställt och centermotionerna jag nämnt visar vi i allra högsta grad att vi intresserar oss för dessa problem.

Jag vill inte alls påstå att bostadsministern har sopat detta problem under mattan. Jag är tvärtom som motionär mycket tacksam över att denna arbetsgrupp blev tillsatt så snabbt. Men vad det nu gäller – och det är vi säkerligen överens om – är att man under beredningen i departementet verkligen får en ordentlig genomlysning av frågan och att just sådana mycket svåra fall som vi haft anledning att ta upp motionsvägen inte inträffar i framtiden. Det är direkt stötande att vi har lagbestämmelser som leder till sådana konsekvenser. Jag hoppas att vi inom en snar framtid får ett konkret förslag från bostadsministern.

*Om förenklade
regler för
ombyggnad till
smålägenheter*

Överläggningen var härmed avslutad.

9 § Svar på fråga 1984/85:94 om förenklade regler för ombyggnad till smålägenheter

Anf. 28 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Med hänvisning till ett förslag i betänkandet Bostäder åt unga (Ds Bo 1984:10) har Rolf Dahlberg frågat mig om jag avser att lägga fram förslag om förenklade bestämmelser för ombyggnad av t. ex. vindsvåningar till smålägenheter.

Betänkandet har remissbehandlats. Remisstiden gick ut den 1 oktober. Inom bostadsdepartementet sker f. n. en genomgång av utredningens förslag och remissinstansernas synpunkter. Det kan redan nu konstateras att meningarna är delade i frågan. Sammanställningen av remissutfallet måste först färdigställas och överväganden ske i anslutning därtill innan jag är beredd ange vilka förslag betänkandet kan leda fram till.

Anf. 29 ROLF DAHLBERG (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka bostadsministern för svaret på min fråga.

Bostadsbrist i egentlig mening föreligger i dag endast i storstadsregionerna. Efterfrågan på centralt belägna smålägenheter är stor, samtidigt som tillgången till byggbar mark i dessa områden helt naturligt är starkt begränsad. Däremot finns det ett stort antal vindar som i dag står oanvända och som skulle kunna bli utmärkta smålägenheter, om man införde lättnader i kraven i byggnadslagstiftningen och lånebestämmelserna, t. ex. beträffande hissar, takhöjder, fönsterhöjder, rumsstorlekar och annat som i dag hindrar en ombyggnad av vindsvåningar.

Vi moderater har länge krävt en rejäl avreglering av byggsektorn generellt

*Om förenklade
regler för
ombyggnad till
smålägenheter*

sett, men jag har inte något hopp om att få med bostadsministern i det arbetet. Men jag hade faktiskt hoppats och trott att jag skulle få ett positivt svar på just den här frågan, där det är så uppenbart att det finns en stor efterfrågan och ett stort intresse av att bygga om dessa vindsvåningar. Man bara väntar på ett litet tecken från bostadsministern, och så sätter man i gång.

Anf. 30 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Får jag säga till Rolf Dahlberg att betänkandet Bostäder åt unga ju har utarbetats av en arbetsgrupp inom departementet. Därmed kan man säga att förslaget som sådant är förankrat i bostadsdepartementets ledning. Av förslaget framgår att vi på denna punkt har ungefär samma uppfattning som Rolf Dahlberg här presenterade. Men det vore ju ganska meningslöst att skicka ut betänkanden på remiss, vilket ofta krävs i olika sammanhang, om man samtidigt säger att man inte tänker ta någon hänsyn till remissvaren. De som har avgivit svar, Rolf Dahlberg, har varit kritiska i flera omgångar mot vårt förslag. Därför måste vi ordentligt pröva på vilket sätt vi kan gå fram för att uppnå det mål som var utgångspunkten när arbetsgruppen tillsattes. Det är de övervägandena vi nu håller på med. Vi har ju alldeles nyligen fått in remissyttrandena.

Med glädje kan jag dock konstatera att om jag skulle komma till uppfattningen att remissutfallet ger oss möjlighet att framlägga det förslag som vi hade tänkt oss, så kommer vi att ha Rolf Dahlbergs och moderaternas stöd. Det är alltså ett förslag från bostadsdepartementet om vilket vi på förhand kan säga att det kommer att gå igenom i riksdagen.

Anf. 31 ROLF DAHLBERG (m):

Herr talman! Jag är i och för sig glad att höra att bostadsministern personligen är positiv till den här tanken. Men jag har svårt att förstå att just den här delen av betänkandet skall behöva skickas till ett antal remissinstanser. Då måste man ju vänta på svaren. Frågan är ju så självklar.

Övriga förslag i den här promemorian – det är en hel svärm med mer eller mindre orealistiska och otänkbara förslag – kan man naturligtvis remissbehandla. Men i den här frågan är det uppenbart att det som krävs är att bostadsministern bestämmer sig för att lätta på kraven. Detta kostar inte ett öre för statsmakterna. Det är alltså inte fråga om pengar den här gången, utan om att vara litet alert och sätta i gång. Det är märkligt att allt skall gå så långsamt och vara så segt i den statliga förvaltningen.

Anf. 32 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag tycker att Rolf Dahlberg tar i. Vi har tillsatt den här arbetsgruppen, och den har arbetat oerhört skyndsamt. Vi har haft förslaget ute på remiss och haft remissvaren hos oss bara ett par veckor. Då kan man inte säga att det går långsamt – det går förfärligt snabbt. Oftast klagar Rolf Dahlberg på att det går alldeles för fort.

Sedan sade Rolf Dahlberg att bostadsministern bara behövde bestämma sig för att lätta på bestämmelserna. Det är inte alls så enkelt. I betänkandet

Bostäder åt unga föreslår vi t. ex. att man inte skall fullfölja kravet på installation av hiss som når upp till bostäderna även om våningarna ligger högt upp i fastigheten. Detta är *en* omständighet. Vi föreslår flera andra saker också. Vi ser nämligen detta som bostäder åt ungdomarna. Men remissvaren från organisationer som representerar personer som har särskilda problem – handikappade, äldre och andra – säger att detta kommer att bli en kategori bostäder som de kommer att vara helt uteslutna från. Den diskussionen kan man inte bara vifta bort, Rolf Dahlberg, utan vi måste fundera på problemet ordentligt.

Jag vill inte säga att vi inte kommer att framlägga något förslag, men det är rimligt att vi får någon vecka på oss att fundera över vad remissvaren innehåller.

Annars är jag en varm anhängare av att saker och ting går snabbt – men i detta fall måste vi alltså få någon vecka på oss att ta ställning.

Anf. 33 ROLF DAHLBERG (m):

Herr talman! Det är klart att bostadsministern skall få en vecka på sig. Jag misstänker emellertid att det kommer att röra sig om många veckor – om det över huvud taget kommer något förslag i frågan. Nu kommer man nämligen in på det som jag befarade att man skulle göra. Man drar in alla de hinder som finns, och i så fall kan vi omedelbart slopa den här tanken. Vi kommer nämligen aldrig att kunna uppfylla alla de krav som räknas upp beträffande tillgänglighet, storlek på rummen osv. Det går inte när det gäller vindsvåningarna. De kommer i stället att innehålla speciella smålägenheter, kanske främst för unga men även för vuxna ensamma.

Kanske bostadsministern och jag skulle kunna trivas i en sådan lägenhet här i Stockholm på någon vind i Gamla stan.

Överläggningen var härmed avslutad.

10 § Svar på fråga 1984/85:137 om förutskickad översyn av Svensk byggnorm (SBN)

Anf. 34 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Margareta Gard har frågat mig om jag anser att planverket är rätt instans att se över reglerna i Svensk byggnorm. Frågan har ställts mot bakgrund av att det har förutskickats att Svensk byggnorm skall ses över i samband med införandet av en ny plan- och bygglag och att regeringen ämnar ge uppdraget till statens planverk.

Enligt riksdagens beslut åligger det planverket att svara för den allmänna uppsikten över plan- och byggnadsväsendet. Bland planverkets uppgifter ingår därvid att meddela de föreskrifter och allmänna råd som behövs för den praktiska tillämpningen av byggnadslagstiftningen.

Mitt svar till Margareta Gard är således: Ja.

*Om förutskickad
översyn av Svensk
byggnorm (SBN)*

Anf. 35 MARGARETA GARD (m):

Herr talman! Jag får tacka bostadsministern för svaret på min fråga – det var kort och klargörande.

Förhoppningen om att en ny plan- och bygglag skulle följas av en förenklad svensk byggnorm har försvunnit sedan bostadsministern givit uppdraget om översynen av SBN till planverket. Det finns flera anledningar till att jag påstår detta. Det är näst intill en naturlag att ingen person eller organisation mäktar åstadkomma någon genomgripande förändring av den egna verksamheten i akt och mening att minska arbetsuppgifterna. Det är en aning förvånande att bostadsministern, med sin breda erfarenhet av offentlig verksamhet, inte insett detta.

Jag hade för en tid sedan tillfälle att ta del av planverkets egen syn på planarbetet. Detta förstärker min uppfattning att något väsentligt inte kommer att ske. Planverkets chef försvarade regelverket näst intill varje kommatecken. Att sedan planverket saknar personal med modern utbildning, enligt dess egen bedömning, inger farhågor för att ny och aktuell teknik inte kommer att ligga till grund för arbetet. Det kan väl ändå inte vara möjligt att bostadsministern är ovetande om den massiva kritik som riktas mot SBN av så många – alltifrån byggfolk till bostadskonsumenter. Skall vi någonsin kunna komma till rätta med de höga bostadskostnaderna måste också regelsystemet förändras och förenklas.

Herr talman! Jag vill till sist fråga bostadsministern om han är villig att medverka till att vi i den nya SBN slipper skrivningar av följande slag:

”Vardagsrummet skall ha en storlek och utformning som gör det lämpligt för olika typer av samvaro. Vardagsrum skall vara minst 3,6 m brett, dock får det vara 3,4 m om dess långsida är försedd med fönster ---.

Dörrar till klosettrum eller enskilda klosetter skall vara försedda med lås och anordning för upptagetmarkering ---.

Cykling sker bäst på hård yta, t. ex. asfalt --- det är roligare att cykla i en slinga eller svagt kuperad bana, begränsad av t. ex. häckar, än att cykla på en plan, samlad yta.”

Jag tycker, herr bostadsminister, att det är genant att detta står att läsa i en regelsamling utgiven av ett statligt verk.

Anf. 36 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Låt mig för det första säga till Margareta Gard att det hade varit förvånande om bostadsministern hade gett någon annan än planverket uppdraget. Riksdagen har ju inrättat planverket för dessa uppgifter. Skulle jag desavouera riksdagen och säga att riksdagen har haft fel, jag väljer någon annan som gör det här?

Om riksdagen tycker att man bör ha någon annan organisation för att bevaka och sköta dessa frågor, får väl riksdagen ta upp och besluta om detta. Men när riksdagen har inrättat en myndighet för dessa uppgifter måste det väl ändå te sig som i hög grad rimligt att utnyttja denna. Det hade varit förvånande om jag inte hade gjort det.

För det andra: Planverkets inställning och hållning när det gäller omarbe-

tande av SBN kommer att styras av de detaljerade direktiv som jag hoppas att regeringen skall kunna anta nästkommande torsdag. Det är alltså inte enbart inom planverket som man skall bestämma hur detta skall utformas.

För det tredje är det som Margareta Gard kallar en föreskrift såvitt jag vet inte någon föreskrift. Detta ingår i avdelningen råd och anvisningar för dem som vill bygga och gäller hur man bör utföra sin byggnation. Om det är så att Margareta Gard tycker att det är självklarheter som skrivs där kan de ju heller inte utgöra någon belastning.

Anf. 37 MARGARETA GARD (m):

Herr talman! Med tanke på den kritik som riktats mot planverket borde regeringen ha sett till att det skett en förstärkning, att man fått in människor som på ett helt annat sätt kunnat ta tag i de här frågorna. Jag tycker att det här problemet inte är löst på det sätt som det borde vara.

När det gäller råd och anvisningar hoppas jag nu, bostadsministern, att man följer den proposition som lades fram i våras där det står att man skall skilja på det som är råd och anvisningar och det som är ett regelsystem, så att vi slipper det förhållandet att man ute i kommunerna tar råd och anvisningar som bindande regler, vilket faktiskt händer. Detta tycker jag är synd, och jag hoppas att det blir en uppdelning, så att det klart framgår vad som är råd och anvisningar och vad som är bindande regler.

Anf. 38 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Det är ganska självklart att vi i vårt arbete kommer att följa den proposition som regeringen framlagt och som riksdagen har beslutat om. De nya bestämmelserna kommer att få en utformning som överensstämmer med detta. Det är också direktivens innebörd att man klart skall definiera de här frågorna. Därför tror jag att det vore klokt att föra diskussionen när direktiven för hur omarbetningen skall ske föreligger.

Jag vill också säga att jag tycker att den kritik som riktas emot planverket i väldigt stor utsträckning är orättvis och i betydande grad okunnig. På det här området opererar starka, organiserade intressen för att få slippa varje åtgärd som innebär att vi får ett byggande som är anpassat till människors långsiktiga behov och där hänsyn tas till sociala, medicinska och andra förhållanden. Det är en ganska arbetsam uppgift att hålla emot dessa starka, organiserade intressen.

Låt oss, Margareta Gard, vara överens om att i stället ge planverket stöd i dess svåra arbete, och låt oss gemensamt försöka komma till rätta med det hos myndigheterna som vi inte tycker är bra. Att på detta sätt mönstra ut ett förtjänstfullt och krävande arbete tycker jag är oacceptabelt.

Anf. 39 MARGARETA GARD (m):

Herr talman! Jag vill till bostadsministern säga att jag är överens med honom om att vi behöver regler för säkerhet och kvalitet. Jag kommer ifrån Dalarna, som har en stark byggnadstradition, och där är irritationen stor över det regelsystem som finns. Som bostadsministern vet hänger bostadsfinan-

*Om förutskickad
översyn av Svensk
byggnorm (SBN)*

sieringen också samman med låneformerna. Detta är något för många ganska komplicerat. Just nu, när man håller på med ROT-programmen ute i kommunerna, stöter man på problem.

Jag är överens med bostadsministern om – och det är viktigt – att vi måste få ett vettigt regelsystem, men vi måste också få färre, enklare och klarare regler.

Anf. 40 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag måste till Margareta Gard få säga att de regler och bestämmelser som folk tycker är jobbiga och besvärliga och som byggnadsindustrin klagat på har tillkommit på initiativ just från byggnadsindustrin.

Tidigare hade vi, Margareta Gard, lokala byggnadsordningar i varje kommun, som varje kommun fastställde för sig. Det innebar att det knappast var möjligt att åstadkomma en rationell och effektiv produktion, eftersom byggföretagen, liksom de som tillverkade monteringsfärdiga trähus etc., fick ta hänsyn till byggnadsordningarna i varje enskild kommun. Mot den bakgrunden begärde man enhetliga regler. Så tillkom den s.k. anti-byggkrängelutredningen och därefter det som nu är aktuellt.

Det är inte riktigt bra, tycker jag, att nu i efterhand – när man tycker att man har besvär av regler som blivit införda – ge sig på och kritisera de myndigheter som sköter handläggningen. Dessa regler har varit grunden till att vi har kunnat bygga upp en effektiv och kraftfull byggnadsindustri. Vi får bära litet besvär.

Margareta Gard säger att det kan förekomma problem när det gäller finansieringen och reglerna i byggnadslagstiftningen. Ja, tacka för det! Inte skall vi väl från samhällets sida bara skicka ut pengar, utan att ha något politiskt mål med vår verksamhet.

Vad Margareta Gard säger är väldigt överdrivet. Jag kan tala om att jag inte sällan har kontakt med byggföretag som bebygger bostadsområden för kanske 100 milj. kr. När de bebygger ett sådant bostadsområde skall de ha 10 milj. kr. om året i subvention från staten. Inte kan det vara något att gnöla över, om företagen då behöver använda ett par dagar för att fylla i blanketter för låneansökan.

Anf. 41 MARGARETA GARD (m):

Herr talman! Jag kan förstå detta när det gäller stora områden. Men det finns ju också enskilda människor ute i kommunerna som drabbas härvidlag.

Vi har i Dalarna – som jag sade – gammal byggnation, för vilken då alla dessa regler och förordningar skall tillämpas, så att det hela blir svårhanterligt.

Men jag har förståelse för att vi måste ha ett regelsystem, så att det blir en god standard på våra bostäder. Men så omfattande som systemet är i dag tycker jag inte att det behöver vara.

Anf. 42 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag vill bara i all korthet understryka, att det helt riktigt förhåller sig på detta sätt när det gäller stora områden. Men för en enskild villaägare, som Margareta Gard talar om, rör det sig om belopp i storleksordningen 50 000–75 000 kr. om året från staten. Visserligen trappas beloppen upp i inledningskedet, men nog får man vara beredd att ta på sig litet besvär härvidlag.

Överläggningen var härmed avslutad.

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

*Om råvara till
Masonite Fiberträ
AB i Jokkmokk*

11 § Svar på fråga 1984/85:159 om råvara till Masonite Fiberträ AB i Jokkmokk

Anf. 43 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Paul Lestander har frågat mig vad jag tänker göra för att regeringens beslut enligt 136 a § byggnadslagen om tillstånd för Bodens Energiverk Aktiebolag att elda med träfiberråvaror följs och Masonite Fiberträ AB i Jokkmokk får nödvändig råvara.

Enligt vad Paul Lestander uppger används numera för värmeproduktion vid Bodens Energiverk sådan träflis som tidigare har levererats till Masonite Fiberträ AB i Jokkmokk. Detta bolag skulle därför nu sakna råvara för sin verksamhet.

Regeringen prövar användningen av träfiberråvaror som bränsle med stöd av 136 a § byggnadslagen. Syftet med prövningen är främst att se till att skogsindustriens möjligheter att erhålla träfiberråvaror inte allvarligt försvåras. I tillstånd att elda med träfiberråvaror brukar föreskrivas att endast sådana råvaror som inte kan avsättas för skogsindustriell produktion får användas. Det åligger byggnadsnämnden i den kommun där anläggningen är belägen att övervaka att sådana föreskrifter följs. Överträdelse av föreskrifterna är straffbelagd.

När det gäller det fall som Paul Lestander tar upp lämnade regeringen förra hösten Bodens Energiverk tillstånd att elda med träfiberråvara i hetvattencentralen i Boden. I beslutet har föreskrivits att sådana träfiberråvaror inte får användas som kan avsättas för skogsindustriell produktion, t. ex. framställning av massa och fiberskivor. Det ankommer således på byggnadsnämnden i Boden att bevaka att denna föreskrift följs. För egen del saknar jag möjligheter att bestämma hur förvaltningsmyndigheter, t. ex. en kommunal nämnd, skall förfara i ett enskilt fall som detta.

Anf. 44 PAUL LESTANDER (vpk):

Herr talman! Jag vill först tacka bostadsministern för svaret.

För att det inte skall råda något som helst tvivel om riktigheten i mitt påstående att det faktiskt används industriflis, ber jag att få citera ur en intervju med Skogsägareföreningens verkställande direktör i Norrbottens-Kuriren. Han säger:

*Om skogsmarkens
behandling vid
planeringen enligt
plan- och bygg-
lagen*

”Det finns två sorters flis, en huggen och en riven. Den huggna går till industrin, men en viss del måste blandas med den rivna för att matningen i flisvärmefickorna till pannan ska fungera.

Genom att det gick för stora mängder huggen flis till Masonite fick värmeverket mest riven flis i september och oktober. Det blev störningar. Värmeverkets ledning, BE-AB skrev då ett argt brev till Skogsägarna som man har kontrakt med att köpa flis av och klagade på fliskvalitén.

Från Skogsägarnas sida såg man sig tvingade att strypa leveranserna av huggen flis till Jokkmokk för att klara sina åtaganden åt värmeverket.”

Det här, herr bostadsminister, visar ju att mitt påstående om användning-
en är helt riktigt. Jag accepterar självfallet bostadsministerns förklaring att han själv inte kan ingripa i den här frågan.

Överläggningen var härmed avslutad.

12 § Svar på fråga 1984/85:158 om skogsmarkens behandling vid planeringen enligt plan- och bygglagen

Anf. 45 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Per-Richard Molén har frågat mig på vilket sätt jag är beredd att tillgodose skogsbrukets begäran att skogsbruket blir medtaget som ett riksintresse i den mening som avses i förslaget till plan- och bygglag (PBL). För det fall skogsbruket inte avses bli ett riksintresse har Per-Richard Molén frågat på vilket sätt jag avser att reglera förhållandena mellan stat och kommun så att skogsmarken får en likformig behandling i landets många kommuner.

Per-Richard Moléns fråga avser hur skogsfrågorna kommer att behandlas i det förslag till lag om hushållning med naturresurser m. m. (NRL) som f. n. bereds inom regeringskansliet.

Jag kommer inom kort att presentera mitt förslag till NRL för regeringen för ett beslut om lagrådsremiss. Mot den bakgrunden är jag nu inte beredd att svara på Per-Richard Moléns fråga.

Anf. 46 PER-RICHARD MOLÉN (m):

Herr talman! Jag vill tacka bostadsministern för svaret på min fråga, men får väl med förvåning konstatera att svaret i egentlig mening inte är något svar alls på mina frågor. Det som är värt att notera är att man vill vänta med att komma med några besked över huvudet taget.

Detta kan naturligtvis, bostadsministern, tolkas på två olika sätt. Det ena är att man kan vara oroad över opinionen och inte gärna vill väcka den björn som sover på ett tidigt stadium. Det andra är – och det är en litet positivare förklaring – att man kanske trots allt har tagit starkt intryck av de synpunkter som framförts inte bara av skogsbrukets intressenter utan även av jordbrukets intressenter. Jag för min del hoppas att det är det senare alternativet som gäller i detta sammanhang.

*Om skogsmarkens
behandling vid
planeringen enligt
plan- och bygg-
lagen*

Både jag och statsrådet Gustafsson har i våra läroböcker från folkskolan fått lära oss att jord- och skogsbruk, fiske och boskapsskötsel har under en mycket lång tid varit viktiga delar av den svenska ekonomin, och är det t. o. m. nu. Men det är inte utan förvåning man konstaterar att regeringen inom sitt kansli trots allt funderar över att nu börja betrakta skogsbruket tillsammans med jordbruket som någonting mera sekundärt. Naturvård, friluftsliv, kulturminnesvård och rennäring – i och för sig viktiga delar – har tydligen blivit betraktade som riksintressen, men inte jord- och skogsbruk. Jag vill gärna ställa frågan: Varför har den här tanken över huvud taget kommit upp? Det hela fungerar ju ganska bra redan i dag.

Jag kan inte heller riktigt få det här att gå ihop med den socialistiska ideologin. Man får en känsla av att det är någon form av egendomlig decentraliseringsneuros som har gripit tag i bostadsminister Gustafsson eller kanske t. o. m. hela det socialdemokratiska partiet. Vi vet bägge två att ambitionerna ute i våra kommuner är stora när det gäller naturinventeringar och att det hela tiden är bevarandesidan som ligger i frontlinjen och ställer anspråk på mer och mer mark. Jag har en stark känsla av – det tror jag att också bostadsministern har – att detta kan innebära att en betydande mängd av skogsmark kommer att tas i anspråk för någonting som skulle vara betydligt mera värdefullt att tillhandahålla för de råvaror som vår skogsindustri behöver. Det var inte alltför länge sedan som vi märkte att skogsråvaran inte räckte till.

Anf. 47 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Vår skogsmark och vår skogsindustri är utomordentligt viktiga tillgångar för vårt land, och vi har all anledning att försöka slå vakt om dem på bästa möjliga sätt. Men de är inte överordnade alla andra intressen. Ibland får även dessa intressen vika för andra, som kan te sig starkare, t. ex. skyddet av vår natur och vår miljö.

I den frågeställning som tagits upp av Per-Richard Molén har han inte presenterat något enda skäl till att förslaget till naturresurslag skulle innebära någon ny inskränkning i skogsägarnas möjligheter att förfoga över sin mark. Innan jag kan svara på de frågor som Per-Richard Molén tar upp, vill jag få reda på vad det är i förslagen som han anser skulle innebära inskränkningar eller svårigheter för skogsskötseln, decentraliseringsneuros eller vilka uttryck han nu använder i sammanhanget. Tala om vad det är i förslagen som innebär att skogen skulle få en svagare ställning!

Jag begriper nämligen ingenting annat än att det förslag till naturresurslag som vi hitintills har presenterat och diskuterat med företrädare för skogsindustrin innebär en förstärkt ställning för skogen i det svenska samhället. Detta sker mot bakgrund av att skogen har så oerhört stor betydelse för vårt land att vi skall göra allt som står i vår makt för att se till att skogshanteringen kan ske på bästa möjliga sätt och att avvägningen mot andra intressen kan ske på ett riktigt sätt.

Innan jag kan svara, måste jag veta vad det är som oroar Per-Richard Molén.

Tisdagen den
13 november 1984

*Om skogsmarkens
behandling vid
planeringen enligt
plan- och bygg-
lagen*

Anf. 48 PER-RICHARD MOLÉN (m):

Herr talman! Bostadsministern måste ha lyssnat dåligt på de synpunkter som skogsbrukets representanter har framfört.

Skogsindustrierna har en lokal betydelse. Många av landets kommuner som har ett stort och omfattande skogsbruk är för små för att ha tillgång till den nödvändiga expertisen. Detta innebär med andra ord att turismen många gånger kommer att bli den stora kommunala ambitionen på bekostnad av skogsbruket.

Med det förslag som tydligen nu ligger hos lagrådet avhänder man sig möjligheten att påverka den kommunala planeringen genom begränsningar när det gäller områdesbestämningar och begränsade möjligheter när det gäller att påverka översiktsplanerna. I stort sett det enda som länsstyrelserna som statlig institution och bevakare på länsplanet skall kunna göra är att på något sätt fungera som ett samrådsorgan. Kompetensen att bedöma sådana här frågor på det kommunala planet är inte särskilt utvecklad.

Risken är att vi får olika skogsbrukspolitik i olika delar av landet, och det är inte svensk skogsindustri betjänt av.

Anf. 49 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Det var som jag trodde: Per-Richard Molén har missförstått det förslag som vi har haft till diskussion. Det är inte särskilt märkvärdigt, för det hade stora delar av den mycket kompetenta skogsindustrin också gjort.

Det är faktiskt så att skogsnäringen även i fortsättningen skall regleras av skogsvårdslagen, inte av någonting annat. Den omfattas inte av de speciallagar för vilka naturresurslagen är en paraplylag. Vi har gjort undantag just för skogsvårdslagen. Skogsägarna tycker att skogsvårdslagen är bra, och den får de leva efter även i fortsättningen.

Vilka problem är det då som uppstår? Jo, säger Per-Richard Molén, vi vill att skogsmarken skall bli ett riksintresse, likvärdigt med andra riksintressen. Men det är en omöjlighet, eftersom Sveriges yta till 60 % är beväxt med skog. Vi skulle få betrakta nästan hela Sveriges yta som riksintresse om vi lade ihop skogsmark och jordbruksmark.

För att inom ramen för naturresurslagen ändå ge skogsbruket ett starkare skydd än det har i dag, inför vi i naturresurslagen en bestämmelse som likställer skogsmark och jordbruksmark och som säger att man inte får ta i anspråk högproduktiv skogsmark eller jordbruksmark om det finns andra alternativ. Det finns ingen grund för detta påstående.

Till sist återstår frågan om de s. k. områdesbestämmelserna, som kommunerna kan utfärda. I förhållande till tidigare förslag har vi gjort den ändringen – och jag tycker att det är rimligt att i det avseendet tillmötesgå de synpunkter som har framförts – att kommunerna får utfärda områdesbestämmelser, men bara i direkt anslutning till tätorten för att tillgodose fritidslivet.

Anf. 50 PER-RICHARD MOLÉN (m):

Herr talman! Jag vet att både moderater och socialdemokrater är intresserade av en central statsmakt. Vi moderater vill ha en mycket

begränsad, men stark statsmakt.

Enligt de förslag och tankar som kommer från bostadsdepartementet är det enbart när det gäller riksintressen som man från statens sida har möjlighet att påverka den kommunala planeringen. Därför kan jag ändå inte – hur övertygande och förtroendefullt än bostadsministern försöker ge uttryck för en motsatt uppfattning – vara övertygad om att statens möjligheter trots allt kommer att vara lika väl utvecklade.

Herr talman! Vi avhänder staten dess möjligheter att skapa en enhetlig, för hela landet gemensam, skogsbrukspolitik.

Anf. 51 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag begär inte att Per-Richard Molén skall tro på mig. Han får studera vårt förslag och se vad det innehåller – det är väl det bästa.

Som jag sade innebär detta inte någon som helst möjlighet för kommunerna att gå förbi skogsvårdslagens bestämmelser om hur skogen skall skötas. Det vi har gjort är att förstärka skogsbrukets intressen i lagstiftningen genom att skriva in i naturresurslagen, att man icke får ta produktiv skogsmark i anspråk om andra möjligheter föreligger. Någon sådan bestämmelse finns inte i dag.

När det gäller kommunernas planläggning får kommunerna i fortsättningen visserligen själva anta stadsplanen eller detaljplanen, som i dag skall fastställas av länsstyrelsen, men fortfarande finns besvärsmöjligheten kvar på samma sätt som hittills, dvs. man kan föra ärendet upp till regeringen. Skulle skogsägarna finna att kommunerna agerar på ett sätt som står i strid med deras intressen kan de anföra besvär, och kommunerna kan då via praxis få kännedom om hur utvecklingen skall vara.

Till sist vill jag säga en sak till Per-Richard Molén. Han säger att han, liksom vi, är intresserad av en stark statsmakt, men att det skall vara på ett begränsat område. Ni är intresserade av det när det gäller nattvaktarstatens innehåll, dvs. inom försvar, polisväsende och brandväsende. Eljest – när det handlar om sociala frågor och annat – vill ni inte ha en stark stat.

Anf. 52 PER-RICHARD MOLÉN (m):

Herr talman! När nu bostadsministern utvecklar sina tankegångar, finns det all anledning att ifrågasätta varför inte bostadsministern på ett renhårigt sätt har kunnat ge uttryck för dessa tankegångar, som tydligen finns ganska klart uttänkta på departementet, i det svar som jag fick på mina frågor.

Anf. 53 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag skall omedelbart svara på det, Per-Richard Molén. Vi har många tankar om hur detta skall utformas i departementet. Vi har mycket noga lyssnat på skogsindustrin. På varje punkt där vi tycker att det är skäligt har vi försökt att tillgodose önskemål som har framförts från det hållet.

Jag kan, som jag sade i svaret, inte ge någon fyllig redogörelse, eftersom regeringen ännu icke har behandlat den lagrådsremiss, som skall läggas fram. Innan regeringen i sin helhet har behandlat den kan jag i kammaren inte

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

*Om skogsmarkens
behandling vid
planeringen enligt
plan- och bygg-
lagen*

Tisdagen den
13 november 1984

*Om innebörden av
visst statsrådsbesök
i Moskva*

redovisa hur förslaget kommer att se ut. Detta är det enda skälet.

Jag hoppas att vi skall kunna redovisa innehållet om ett par veckor, när regeringen har tagit del av och behandlat frågan i samband med beslutet om lagrådsremiss. Då är jag naturligtvis omedelbart beredd att redovisa ärendet. Om regeringen hade behandlat förslaget redan nu, hade jag varit beredd att göra det i dag.

Anf. 54 PER-RICHARD MOLÉN (m):

Herr talman! Kan jag därmed tolka det så, att både skogsbruket och jordbruket kommer att få samma behandling som de övriga områden som betraktas som riksintressen, och att det blir en rättvis och ärlig behandling dem emellan?

Anf. 55 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Det blir en rättvis och ärlig behandling av skogsbrukets intressen, liksom av andra intressen. Skogsbrukets intresse – som är ett mycket starkt intresse både för oss och för hela vårt samhälle – måste ändå i vissa lägen vägas mot andra intressen. Det föreligger exempelvis en intressekonflikt mellan skogsbruksintresset och önskemålet om bevarandet av fjällnära skogar. Den frågan måste vi ta hänsyn till, och det finns andra frågor av liknande art. Det här är f. ö. ingenting nytt, utan det gäller redan nu enligt riksdagens riktlinjer för den fysiska riksplaneringen.

Överläggningen var härmed avslutad.

13 § Svar på fråga 1984/85:139 om innebörden av visst statsrådsbesök i Moskva

Anf. 56 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Anita Bråkenhielm har frågat mig dels på vilket sätt regeringen förbereder de svenska insatserna vid de kommande ESK-mötena i Ottawa och Bern om mänskliga rättigheter resp. mänskliga kontakter, dels om det faktum att kommunikationsministerns besök i Moskva genomfördes trots att en åtföljande svensk journalist vägrades inresetillstånd i Sovjetunionen innebär en nedtoning av den svenska respekten för Helsingforsdokumentets andra och tredje korg.

Regeringen tillmäter båda ESK-mötena stor vikt. Vad gäller Ottawamötet, som äger rum i april–juni 1985, har inom utrikesdepartementet tillsatts en arbetsgrupp bestående av tjänstemän som handlägger ESK-frågor och frågor som rör mänskliga rättigheter. För att säkerställa kontakterna med de svenska organisationer som är engagerade i frågor beträffande mänskliga rättigheter har jag inbjudit dem att delta i en informell referensgrupp.

Bernmötet äger rum våren 1986. Det är ännu för tidigt att säga något om förberedelserna för detta möte. Det finns sannolikt anledning återkomma till denna fråga.

Jag har uppfattat Anita Bråkenhielms fråga i dess senare del så, att den del av Helsingfordokumentet hon avser är dess bestämmelser om förbättrade arbetsvillkor för journalister. I denna del säger sig de deltagande staterna ha för avsikt att "i välvillig anda och inom en lämplig och rimlig tidsram pröva ansökningar från journalister om viseringar".

Beträffande den svenska inställningen till Helsingfordokumentet vill jag med skärpa understryka, att Sverige i umgänget med andra stater konsekvent har hävdad vikten av respekt för detta dokument i alla dess delar. Informationsflöde över gränserna har central betydelse för att bygga upp en anda av förtroende, som gynnar utvecklingen av goda förbindelser mellan staterna. Regeringens handlande i det fall Anita Bråkenhielm åsyftar står i överensstämmelse med denna politik.

Anf. 57 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för svaret på min fråga även om det i vissa delar fyller mig med häpnad.

Grundprinciperna om erkännandet av de mänskliga och medborgerliga rättigheterna finns med i samma korg i Helsingfordokumentet som embryot till de förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder som är Stockholmskonferensens speciella beting i den fortsatta ESK-processen. De utvecklas dock närmare i de båda övriga korgarna, och frågorna hör inte hemma i Stockholmskonferensen.

Säkert är det den bästa vägen till framgång om varje del av processen koncentrerar sig på sina uppgifter. Försök att dra in diverse frågor som mer eller mindre faller utanför Stockholmskonferensens mandat har förvisso ändå inte saknats. Men det hindrar inte att de förä där frågorna om mänskliga rättigheter skall föras vidare bör tillmätas samma tyngd. Utan framsteg vad gäller mänskliga kontakter, respekten för tros-, yttrande-, och rörelsefrihet, människors rätt att träffa varandra och återförenas med anhöriga, kan det förtroende som är förutsättningen för framsteg mot ett nedrustningsmandat inte åstadkommas.

Jag tackar för den redogörelse utrikesministern lämnade över det svenska arbetet inför Ottawamötet. Det är tillfredsställande att svenska organisationer som är engagerade i frågan skall ha kontakt med arbetet. Men på vilket sätt kommer kontakterna mellan processens olika delar att fortlöpande upprätthållas? Kommer det att vara ett svenskt intresse att kontrollera att framsteg sker någorlunda parallellt i de olika delarna? Oroväckande i marginalen av de massiva övergrepp mot demonstrationsfrihet, förenings- och yttrandefrihet och hinder för människors rörelsefrihet som är legio bakom järnridån är den behandling som svenska journalister nyligen har utsatts för. Det är närmast den svenska regeringens engagemang eller brist på engagemang i dessa frågor som jag vill ta upp.

Menar utrikesministern att det är i överensstämmelse med tillämpande av ESK-processen i en anda av förtroende att inte bry sig om att en svensk journalist inte får inresevisum när en svensk minister reser till Sovjetunionen?

Jag är visserligen ingen oreserverad beundrare i alla sammanhang av tidningen Expressen, men nog tycker jag att dess journalist borde ha haft rätt att följa med, om man skall tillämpa ESK-processen i en god anda.

Har regeringen på något sätt reagerat efter det att en annan svensk journalist utan godtagbar förklaring har utvisats från ett annat kommunistland med vilket vi inom ESK-processen har ett intimt samarbete?

Jag kan inte finna att regeringens handlande i dessa frågor står i överensstämmelse med någonting som kan kallas tillämpande av ESK-processen i en god anda.

Anf. 58 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! När Anita Bråkenhielm anklagar regeringen för att inte fullgöra sina uppgifter vid konferensen i Ottawa vill jag erinra om att den äger rum under 1985. När Anita Bråkenhielm vidare anklagar oss för att inte fullgöra våra uppgifter när det gäller konferensen i Bern vill jag till yttermera visso tillägga att den äger rum 1986. Kritik av vårt uppträdande vid dessa två konferenser kan lämpligen anstå åtminstone tills de båda har börjat.

Vad så gäller sambandet mellan dessa konferenser är det uppenbart att det finns ett samband, men det är knappast meningen – och det tycktes Anita Bråkenhielm själv också anse, att man skall ställa villkor vid den ena konferensen för uppträdande vid den andra.

Om vi sedan, herr talman, här i kammaren och under kammarens överläggningar skall ta upp ett enskilt ärende, vill jag nämna att en journalist som sökt men förvägrats visum till Sovjetunionien i samband med kommunikationsministerns besök vände sig till kommunikationsministern en och en halv timme innan flyget skulle lämna Arlanda. Kommunikationsministern kontaktade då utrikesdepartementets pressbyrå, som i sin tur vände sig till Sovjetambassaden. Ambassaden underrättades om att den visumsökande var journalist på en stor dagstidning – huruvida vi beundrar den eller inte saknar all betydelse – och att det var på tidningens uppdrag som resan skulle företas. Detta är det korrekta förfaringssättet. Jag tror inte att vederbörande journalist skulle ha blivit mer hjälpt, om man från svensk sida skulle ha vädjat till ambassaden att bevilja visum eller rent av hotat med att kommunikationsministerns resa skulle inställas, om visumansökan avsågs.

Anf. 59 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! Jag förstår inte hur mitt inlägg kan missförstås så till den grad som att jag har kritiserat det svenska agerandet inför ESK-mötena i Ottawa och Bern. Tvärtom tackade jag för den redogörelse som har givits, och jag frågade bara på vilket sätt sambandet mellan de olika delarna av ESK-processen skulle upprätthållas. Det var inte någon kritik – det var en kompletterande fråga.

Vad jag kritiserade var att utrikesministern gav uttryck för uppfattningen att det var en tillämpning av ESK-processen i god anda att inte bry sig om huruvida en journalist fick inresevisum eller inte. Det är klart att det hade varit klarläggande, om det i det ursprungliga svaret hade meddelats att

vederbörande journalist sökte sitt inresevisum en och en halv timme före avresan. Det är naturligtvis inte i särskilt god tid, och det kan klandras. Men utrikesministern säger att han inte vet om ansökan hade kunnat behandlas mer välvilligt, om man hade vänt sig till ambassaden. Man vände sig alltså inte till vederbörande ambassad – man försökte inte att se till att journalisten kunde få följa med. Det kunde man naturligtvis ha gjort.

Jag hoppas att jag kan få en försäkran om att man även i fortsättningen tycker att det är viktigt att ha möjlighet att samla information, även för dagstidningsjournalister, över gränserna i de länder som har skrivit under ESK-överenskommelsen. Vi behöver inte vara så överdrivet försiktiga. Som en kontrast kan man ju nämna fransmännen, som aldrig har huttlat med sin respekt för dessa fri- och rättigheter och som har lyckats med en betydligt svårare uppgift, nämligen att få en fransk journalist snabbt frigiven från 18 års fängelse i ett sovjetiskt-afghanskt fängelse. Jag tror inte att man är hjälpt med att ständigt iakttä en så överdriven försiktighet i detta umgänge.

Anf. 60 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Enligt de regler som gäller här i kammaren har Anita Bråkenhielm i förväg fått det svar som jag nyss läste upp. Det har lämnats skriftligt. Jag kan inte förstå hur det med svaret i handen är möjligt att påstå att jag skulle ha sagt att det var tillämpning av Helsingforsavtalet i god anda att vägra en journalist inresevisum. Det finns ju ingenting som säger detta i det lämnade svaret.

Därutöver vill jag säga att jag inte finner det vara en ovanlig händelse att jag står inför frågan om vi i Sverige skall bevilja visum eller inte när någon ansöker om ett sådant. Det beslutet ankommer det på mig att fatta när det gäller människor i diplomatisk tjänst eller med anknytning därtill. I de fallen bygger jag mitt beslut uteslutande på vad svenska myndigheter har sagt. Om en främmande makt skulle försöka att på något sätt få inflytande över de svenska myndigheternas beslut, skulle det inte påverka mig.

Anf. 61 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! Jag har mycket riktigt fått svaret skriftligt. Jag har det här.

Utrikesministern konstaterar att min fråga uppenbarligen rör det fall där en svensk journalist inte fick inresevisum. I svaret står det: "Informationsflöde över gränserna har central betydelse för att bygga upp en anda av förtroende, som gynnar utvecklingen av goda förbindelser mellan staterna. Regeringens handlande i det fall Anita Bråkenhielm åsyftar står i överensstämmelse med denna politik."

Det är klart att det inte är den svenska regeringen som har vägrat inresevisum eller något sådant. Det har jag heller inte påstått. Men regeringen har handlat på ett sätt som visar att man inte har tillmätt det förhållandet särskilt stor vikt att journalisten i fråga inte fick följa med. Vad jag tycker är litet förvånande är just att det skulle stå i överensstämmelse med påståendet att informationsflöde över gränserna har central betydelse och att det här skulle innebära att man tillämpar avtalet i en god anda.

Tisdagen den
13 november 1984

*Om innebörden av
visst statsrådsbesök
i Moskva*

Anf. 62 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Till all lycka förs det protokoll över vad som sägs här i kammaren. Det lär således klart och tydligt kunna framstå att jag inte har gjort en sådan sammankoppling som Anita Bråkenhielm talar om. När jag talar om att regeringens handlande i det fall som Anita Bråkenhielm åsyftar står i överensstämmelse med vår politik, är det naturligtvis den svenska regeringens handlande jag avser.

Låt mig dessutom beträffande Anita Bråkenhielms sinne för proportioner säga att jämförelsen mellan en journalist som döms till 18 års fängelse under utförande av sitt arbete och en annan journalist som blir förvägrad visum rör två ganska olika saker. Men enligt Anita Bråkenhielm är de jämförliga.

Anf. 63 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! Naturligtvis är dessa båda händelser inte jämförliga. Det är svårt att utveckla en ram kring vad man säger i så här utomordentligt korta repliker. Vad jag emellertid ville påstå är att fransmännen, trots att de alltid visat en mycket utpräglad fasthet i sådana här frågor – t. ex. i fallet Andrej Sacharov – inte mötte oöverstigliga svårigheter i en så utomordentligt svår fråga som det här ju måste ha varit. Den svenska regeringens handlande i det fall jag åsyftar var ju att regeringens representant reste, trots att en svensk journalist inte fick inresevisum.

Anf. 64 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Få länder torde göra mer för sina medborgare, om de berövas sin frihet i utlandet, än vad Sverige gör. Vi kan vara beredda att ytterligare förstärka dessa insatser. Det råder väl inget tvivel om att vi, i en situation liknande den i det franska fallet som här åberopades, skulle ha lagt ned all möda på att lösa frågan på ett effektivt sätt. Däremot är frågan om den svenska regeringen gentemot en annan regering skall blanda sig i när det gäller en visumansökan i ett individuellt fall – utöver att vi upplyser om att det rör sig om en journalist, vilket vi faktiskt har gjort, utan de tvivelaktiga slängar mot tidningen Expressen som Anita Bråkenhielm tillåtit sig här i kammaren.

Anf. 65 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! Jag tvivlar inte på att den svenska regeringen skulle göra sitt yttersta om någon svensk journalist hade hamnat i en så prekär situation som det varit fråga om för den franske journalisten.

Vad det gäller är snarare att fransmännen har lyckats med detta trots att de i andra, mindre trängda mål har varit mycket konsekventa i att högljutt och bestämt hävda ESK-överenskommelsens olika delar även beträffande de mänskliga rättigheterna, vilket skulle kunna vara en parallell till att man kanske är oerhört försiktig från svensk sida i motsvarande fall.

Anf. 66 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Låt mig bara klargöra att den svenska regeringen skulle handla till stöd för en svensk medborgare som berövats sin frihet oavsett om ESK-processen ägt rum eller inte.

Överläggningen var härmed avslutad.

14 § Svar på fråga 1984/85:147 om åtgärder med anledning av vissa rättegångsförberedelser i Sovjet

Anf. 67 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Ann-Cathrine Haglund har frågat mig om jag är beredd att vidta åtgärder för att få klarhet i om ryktena om rättegångsförberedelser mot två judiska sovjetmedborgare, Aleksandr Cholmianskij och Julij Edelstein, är sanna samt om jag, ifall dessa rykten bekräftas, är beredd att trycka på så att förberedelserna för dessa rättegångar avbryts och de mänskliga rättigheterna respekteras.

Det finns tillförlitliga uppgifter om att sovjetiska myndigheter på olika sätt försvårar den judiska minoritetens religiösa och kulturella liv. Den information jag förfogar över tyder på att det är just judisk religion och kultur som Aleksandr Cholmianskij och Julij Edelstein ägnar sitt intresse. Båda är lärare i hebreiska. Cholmianskij sitter, såvitt mig är bekant, häktad anklagad för s. k. ligistdåd. Det är oklart på vilken grund denna anklagelse vilar. Edelstein uppges vara arresterad och anklagad för innehav av narkotika.

Uppgifterna om Cholmianskij och Edelstein, liksom om myndighetsingripanden mot andra sovjetmedborgare av judiskt ursprung, ger mig anledning att änyo understryka den oro regeringen känner över de sovjetiska judarnas situation. Regeringen har i internationella sammanhang och direkt med sovjetiska myndigheter tagit upp såväl den allmänna frågan om judarnas situation i Sovjetunionen som enskilda sovjetmedborgares belägenhet. Regeringen kommer att pröva varje möjlighet att göra framställningar i enskilda fall. Ibland kan förutsättningarna att nå resultat vara större om vi undviker att ge offentlighet åt våra ansträngningar.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 68 ANN-CATHRINE HAGLUND (m):

Herr talman! Jag vill tacka utrikesministern för svaret på min fråga. Jag förstår av svaret att utrikesministern delar min oro.

Situationen för de sovjetiska judar som vill lämna Sovjet för att resa till Israel tycks nu vara sämre än på mycket länge. De sovjetiska myndigheterna har nästan strypt all emigration. Under år 1984 hade t. o. m. september månad endast 721 personer fått lämna Sovjet – att jämföra med 51 303 år 1979.

*Om åtgärder med
anledning av vissa
rättegångsförberedelser i Sovjet*

Allt fler exempel på en antisemitisk kampanj dyker upp i sovjetiska massmedia. Jakten på lärare i hebreiska och judisk kultur och religion verkar ha intensifierats på ett oroande sätt.

Anklagelserna mot Aleksandr Cholmianskij och Julij Edelstein verkar vara ett led i denna kampanj. Deras situation är djupt bekymmersam.

Cholmianskij, en 34-årig dataingenjör, sökte utresevisum redan 1978 men fick avslag och har fått avslag många gånger sedan dess. Under tiden har han studerat och undervisat i hebreiska.

Enligt uppgift gjorde KGB en husundersökning efter hans arrestering och konfiskerade hans hebreiska böcker. Skälet till arresteringen sades vara "huliganism", en sovjetisk beteckning för antisocialt beteende och lösdriveri.

Anklagelserna och bevisen mot honom var tydligen inte tillräckliga. Vid en förnyad husundersökning säger sig KGB:s män ha hittat bl. a. en revolver med patroner. Att äga en revolver i Sovjet är näst intill omöjligt. Hela hans familj betyder att revolvren inte fanns där före undersökningen.

Hos Edelstein, en 26-årig lärare, gjordes också husundersökning. KGB sägs ha funnit en ask med en sten och en tobakspung. Edelstein arresterades för narkotikainnehav. Enligt åtalet var stenen opium, och tobaken kallades hasch. Edelstein är dock en allvarlig och djupt troende jude som aldrig skulle befatta sig med eller pröva narkotika.

Situationen för dessa båda är ytterst allvarlig. Vapeninnehav resp. narkotikainnehav kan resultera i mångåriga fängelsestraff, men datum för rättegång har tydligen ännu inte utsatts.

Vi kan inte stillatigande höra talas om hur de mänskliga rättigheterna förtrycks för dessa människor. Allt tyder på att Edelstein och Cholmianskij är utsatta för falska anklagelser, en grym komplot i avsikt att kväsa den kärna av aktiva refuseniks som lär ut hebreiska, judisk religion och kultur.

Josef Begun, som har undervisat i hebreiska, dömdes till tolv års läger. Nu anklagas Edelstein och Cholmianskij, dessutom med falska anklagelser. Det särskilt allvarliga är att det är första gången man använder falska bevis. Vare sig vapen eller narkotika har enligt de arresterades anhöriga förekommit i de berördas hem.

Herr talman! Jag vill vädja till utrikesministern att följa de här människors öden och att försöka fortsätta påverka deras situation i positiv riktning. Jag utläser ur svaret att så kommer att ske. Jag vill också vädja till regeringen att fortsätta att påverka med bestämdhet, så att judarna i Sovjet får sina mänskliga fri- och rättigheter.

Anf. 69 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Samma dag som Ann-Cathrine Haglund ställde frågan i riksdagen vände sig ledamöter av riksdagens samtliga fem partier i en skrivelse till sina kolleger i Högsta Sovjet och framförde samma synpunkter som Ann-Cathrine Haglund nu har framfört och som jag i betydande utsträckning har instämt i. Jag menar att vi alla har anledning att observera

och inskrida mot de olika former av rasförtryck som kan förekomma och där otvivelaktigt judarnas behandling i Sovjetunionen är ett mörkt kapitel.

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

Anf. 70 ANN-CATHRINE HAGLUND (m):

Herr talman! Jag vill tacka utrikesministern också för de sista orden. Det är bra att vi är överens om att vi måste följa dels dessa två mäns öden, dels situationen för den judiska minoriteten över huvud taget, eftersom deras situation i Sovjet är utomordentligt allvarlig. Det gäller just den som har ansökt om utresetillstånd och som har vägrats det, de s. k. refusniks. Situationen för dem är utomordentligt allvarlig i många fall. Det nu inträffade tolkas som en skärpning av situationen för refusniks.

Om opinionsbildningen för fred och nedrustning

Överläggningen var härmed avslutad.

15 § Svar på fråga 1984/85:154 om opinionsbildningen för fred och nedrustning

Anf. 71 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Anita Bråkenhielm har frågat om jag avser att vidta några åtgärder, om uppmaningar till blockadaktioner mot ambassader blir en av inflytelserika personer eller organisationer vedertagen metod i opinionsbildningen för fred och nedrustning.

Som regeringen och dess företrädare vid många tillfällen framhållit, fäster regeringen stor vikt vid enskildas och organisationers engagemang i arbetet för fred och nedrustning. Detta gäller i särskilt hög grad kampen mot kapprustningen på kärnvapenområdet.

I dag pågår varken bilaterala eller multilaterala förhandlingar om kärnvapen. Såväl regeringar som enskilda och grupper är givetvis starkt oroade av detta förhållande. Den svenska regeringen har för sin del vid många tillfällen många gånger gett uttryck åt denna oro.

Folkrörelser och andra ideella organisationer i Sverige och i andra länder verkar på olika sätt aktivt för fred och nedrustning. Människornas oro och engagemang tar sig många uttryck. De skriver till beslutsfattarna, de ringer dem, de demonstrerar, de antar resolutioner. Det är naturligt att de vänder sig också till kärnvapenstaterna, som bär ansvaret för kärnvapenkapprustningen. Det säger sig självt att detta bör ske med tillbörlig respekt för t. ex. utländska ambassaders möjlighet att bedriva sin verksamhet. Regeringen kommer också i fortsättningen att värna om människornas engagemang som ett omistligt inslag i vårt demokratiska samhälle.

Anf. 72 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! Låt mig först, för att inga missförstånd skall uppstå, påpeka att jag ingalunda är ute efter att uppmuntra regeringen att lägga sig i yttrandefriheten, demonstrationsfriheten eller ens tryckfriheten i landet. Även om andra i regeringen har gjort andra bedömningar har jag också

*Om opinionsbild-
ningen för fred och
nedrustning*

konstaterat att utrikesministern själv, bl. a. i ett TV-framträdande nyligen, tagit avstånd från tanken att lägga sig i vad fristående debattörer eller författare publicerar, även om det kan tänkas reta främmande beskickningar i landet.

Men det finns kanaler som inte kan kallas fristående utan som mer eller mindre direkt måste uppfattas som regeringens egna språkrör. Den svenska kyrkans ställning är förvisso unik i kristenheten och kanske inte alltför avundsvärd. Dess frihet gentemot statsmakterna är inte vad man skulle önska ett vitalt trossamfund, men nu är det som det är och då ställer man sig litet undrande till Lundastiftets Fredsbulletin när man skriver om aktiviteter-na under sommarens fredsläger. Under rubriken "MUDI-MUMS" och Civil olydnad får man läsa om hur man i ickevåldsgruppen fått lära sig hur man är olydig. Man talar också om att bland aktiviteterna har förekommit solidarisk matlagning, skogspromenader med växtbotanisering, civil olydnad och intressanta föredrag. Detta är ett gränsfall, kanske lämpligt för någon liten privat undran om utrikesministern någon gång skulle stöta samman med biskopen i Lund eller ärkebiskopen.

Mera graverande är när utrikesdepartementets speciella ambassadör för nedrustningsfrågor, allmänt betraktad som regeringens speciella kontaktperson för fredsrörelsen, uppmanar ett av våra större fackförbund till blockad av ambassaderna som ett lämpligt sätt att föra fredsarbetet framåt. Av artikeln i tidningen Fabriksarbetaren framgår för säkerhets skull: Hon tar emot på sitt tjänsterum i utrikesdepartementet.

Jag vill för tydlighets skull fråga utrikesministern: När ambassadör Maj Britt Theorin i tidningen Fabriksarbetaren säger "Blockera, baske mig, deras ambassader" – jag ber om ursäkt för språkbruket, men jag måste citera som det står – är uppmaningen då sanktionerad av departementets ledning? Om inte, kommer utrikesministern här eller på något annat sätt att tillkännage sitt avståndstagande från den sortens metoder i av utrikesdepartementet direkt uppmuntrad opinionsbildning för fredsarbetet?

Anf. 73 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Till frågan om civil olydnad vill jag inte lämna några ytterligare bidrag. Statsministern, kyrkoministern och jag sammanträffade med ärkebiskopen och ett antal kyrkoledare för någon månad sedan för att diskutera etiska problem. På dessa kyrkoledares begäran fanns också på föredragningslistan frågan om civil olydnad. Några mer omfattande exempel-samlingar gavs inte från trossamfundens håll. Från regeringens sida tillfogade vi endast att vi inte kan acceptera former som bryter mot gällande lag.

Herr talman! Med anledning av den artikel som Anita Bräkenhielm hänсыftar på vill jag först säga att det aldrig skulle falla mig in att i förväg granska eller sanktionera artiklar. Jag tror heller inte att jag har något intresse av att efteråt klandra artiklarna, utan de får stå för vederbörandes egen räkning.

När det gäller den intervju som har gjorts med Maj Britt Theorin vill jag

peka på att hon enligt artikeltexten säger att människorna måste reagera – man måste tvinga ledarna till förhandlingsbordet. Hon fortsätter: "Protestera varje gång de testar sina kärnvapen! Ring eller skriv till deras ambassader! Demonstrera!"

Sedan har artikeln fått en rubrik där det står: Blockera ambassaderna! Men det förekommer inte så sällan att en rubrik inte helt täcker innehållet. Detsamma är heller inte så sällan förhållandet med ingressen, och i det här fallet är ingressen inte överensstämmande med den övriga texten.

Anf. 74 ANITA BRÅKENHJELM (m):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för kompletteringen av hans svar. Det var speciellt tillfredsställande att få veta att kontakter redan har förekommit med kyrkoledarna, och jag är tacksam för den upplysning som givits om vad regeringen har sagt i dessa överläggningar.

Vad gäller ambassadör Theorin är det naturligtvis riktigt att man aldrig som artikelförfattare eller som intervjuobjekt står för rubriken. Det är andra människor som sätter den. Det finns också väldigt mycket positivt att säga om innehållet i artikeln, men det förefaller ändå helt klart att vad som står i ingressen inte är rubriksättarens påhitt. Där står faktiskt: Ring! Blockera, baske mig, deras ambassader!

Naturligtvis skall utrikesministern inte i förväg granska vad som skrivs, inte ens i intervjuer med sina medarbetare. Jag tycker dock att det hade varit tillfredsställande, om vi hade fått någon form av kommentar från utrikesdepartementets ledning, där det klargörs vad man tycker om denna typ av uppmaningar när de kommer direkt från departementet.

Överläggningen var härmed avslutad.

16 § Svar på fråga 1984/85:155 om regeringsåtgärder med anledning av thailändsk ockupation av tre byar i Laos

Anf. 75 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Tommy Franzén har frågat mig om vilka initiativ regeringen kommer att ta för att uppmärksamma en thailändsk ockupation av tre byar i Laos och om vad regeringen kommer att göra för att medverka till att Thailand återlämnar det ockuperade området.

Twisten mellan Laos och Thailand gäller överhögheten över de tre byarna Ban Sawong, Ban Klang och Ban Mai. De har en befolkning om sammanlagt ca 1 100 människor och ligger i en öde bergstrakt på gränsen mellan de två länderna. Enligt laotisk uppfattning tillhör de den laotiska provinsen Chaiaboury, och enligt thailändsk uppfattning tillhör de Khoke-distriktet i provinsen Uttaradi. Ingen av regeringarna har emellertid haft den faktiska administrativa kontrollen, då byarna under lång tid behärskats av en till största delen lokalt rekryterad kommunistisk gerilla.

De thailändska trupper som i våras besatte de tre byarna har nu dragits

*Om regerings-
åtgärder med
anledning av
thailändsk
ockupation av tre
byar i Laos*

*Om beräkningen
av anslaget för
information om
freds- och nedrust-
ningsfrågor*

tillbaka men befinner sig kvar i delar av det omstridda området. Det av parterna framlagda kartmaterialet är enligt uppgifter i båda huvudstäderna motsägelsefullt, och någon opartisk inspektion av gränsen är inte gjord. Förhandlingar har ägt rum mellan parterna men har ännu inte lett till resultat. Konflikten har också genom inlägg av Laos och Thailand behandlats i FN:s säkerhetsråd, men något beslut har inte fattats i rådet.

Regeringen, som följt denna gränskonflikt, finner ej anledning agera, i synnerhet inte då de båda berörda regeringarna nu förefaller ha ett intresse av att tona ned motsättningarna.

Anf. 76 TOMMY FRANZÉN (vpk):

Herr talman! Jag får tacka utrikesministern för svaret. Det är ett riktigt påpekande som görs i svaret att trupperna dragits tillbaka. Informationen om truppernas tillbakadragande kom mig till handa några dagar efter det att jag ställt frågan, vilket kanske också framgår av frågan.

Frågan om denna gräns är av gammalt datum. Det finns en gammal gränskarta från 1907 som då upprättades av dåvarande Siam och Indokina. Men konflikten som sådan kan väl föras tillbaka till andra världskriget, då Thailand och Japan med sig lärer vissa delar Sydostasien men vid krigsslutet tvingades lämna tillbaka dessa delar.

Bakom denna tvist, som ännu finns kvar – även om den tonats ned –, kan också tänkas ligga den gamla thailändska drömmen om ett Storthailand.

Att trupperna dragits tillbaka och tvisten tonats ned kan också böttna i situationen i Thailand, där olika fraktioner i regeringen och bland militären drar åt olika håll. De militära krafterna låg sannolikt bakom ockupationen i juni månad.

Den situation som nu föreligger med truppernas tillbakadragande kan möjligen – jag säger *möjligen* – tydas så, att de civila krafterna vunnit en i varje fall temporär seger över de militära. Men jag tror att det är viktigt att ha klart för sig att aggressionen – framför allt från de militära krafterna – ändå fortsätter, trots att man förhandlingsvägen lyckats lösa dessa frågor någorlunda. Jag tror att man i förlängningen av den nuvarande situationen kan ha den positiva synpunkten att det skall vara möjligt att komma fram förhandlingsvägen, något som tydligen – i varje fall tillfälligtvis – kunnat ske i denna konflikt. Man kan ha en förhoppning om att förhandlingar kanske också kan komma till stånd när det gäller konflikten mellan Thailand och Kambodja och resultera i en fredlig lösning.

Överläggningen var härmed avslutad.

17 § Svar på fråga 1984/85:161 om beräkningen av anslaget för information om freds- och nedrustningsfrågor

Anf. 77 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Sture Korpås har frågat mig om jag är beredd att uttala att medel som inflyter genom fredslotteriet inte påverkar anslaget för Informa-

tion om freds- och nedrustningssträvanden utan att denna anslagspost i budgetpropositionen för 1985/86 får minst samma storlek som under nuvarande budgetår.

I budgetpropositionen 1983 föreslog regeringen, utöver stödet för information om mellanfolkligt samarbete och utrikespolitiska frågor, ett nytt anslag på 1 milj. kr. för information om freds- och nedrustningssträvanden. Efter prövning av ansökningar från folkrörelser och andra ideella organisationer avsågs att bidrag skulle utgå till särskilda informationsprojekt. Riksdagen beslutade att avdela ett särskilt belopp för information om fred och nedrustning.

I budgetpropositionen 1984 föreslog regeringen en ökning med 300 000 kr. av anslaget för information om freds- och nedrustningssträvanden till 1 300 000 kr. Jag framhöll i propositionen att dessa projektmedel under det första budgetåret mötts av ett utomordentligt starkt intresse från folkrörelser och andra ideella organisationers sida. Riksdagen beslutade om den föreslagna ökningen.

Efterfrågan på projektmedel för information om fred och nedrustning är fortfarande mycket stor. Därför föreskrev regeringen att Svenska Penninglotteriet under 1984 skulle anordna ett lotteri till förmån för fredsarbete, som bedrivs av folkrörelser och andra ideella organisationer och vars syfte är upplysning, fostran, utbildning och utvecklingsarbete rörande freds- och nedrustningssträvanden.

Det är regeringens uppfattning att ett fortsatt kontinuerligt och långsiktigt ekonomiskt stöd är ett viktigt bidrag för att stödja informationsverksamheten kring freds- och nedrustningsfrågor. Hur detta kommer till uttryck i budgetpropositionen kommer regeringen att redovisa för riksdagen i januari 1985.

Anf. 78 STURE KORPÅS (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret. Jag tackar därför att det bör kunna tolkas positivt, även om jag naturligtvis inte hade väntat mig något annat.

Att regeringen i dag inte nämner något belopp kan vara ganska naturligt. Det kan förefalla som om stora resurser i och med detta kommer att ställas till fredsarbetets disposition. Vi vet dock att detta fredsarbete främst bärs upp av ett enormt frivilligt arbete. Hittills har det i första hand varit fråga om att väcka en opinion, och så länge detta pågår kan det vara mindre självklart att samhället ger ett mera omfattande stöd till denna verksamhet.

Nu går emellertid fredsarbetet alltmera in i en fas av kunskapsförmedling. Det är i medvetande om det som politiska partier, kyrkor och andra folkrörelser har ställt sig bakom Myrdalsstiftelsen. Det var också i medvetande om detta som stiftelsen tog initiativ till det fredslotteri vars lotter nu säljs.

Även upplysningsarbetet och kunskapsförmedlingen är i första hand en sak för enskilda och folkrörelser. För detta har emellertid samtidigt samhället ett ansvar. Jag vill därför tolka svaret på så sätt att regeringen förblir medveten om detta förhållande.

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

*Om beräkningen
av anslaget för
information om
freds- och nedrust-
ningsfrågor*

Anf. 79 Utrikesminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag vill bara bekräfta att regeringen inser att fredsarbetet måste bedrivas långsiktigt.

Överläggningen var härmed avslutad.

18 § Svar på fråga 1984/85:19 om det s. k. Kymmenprojektet

Anf. 80 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Björn Samuelson har frågat statsrådet Dahl om hon är beredd att verka för att förhandlingar upptas med Kymmenexploatorerna och den vägen pröva möjligheten att stoppa det s. k. Kymmenprojektet.

Arbetet inom regeringen är så fördelat att det är jag som skall svara på frågan.

Förslag om utbyggnad av Kymmen har behandlats av riksdagen ett flertal gånger under åren 1977–1982. Enligt den borgerliga regeringens beslut den 25 juni 1981 ansågs hinder mot Kymmenprojektet – med visst undantag – inte föreligga. Vattendomstolen har därefter i en dom, som har vunnit laga kraft, lämnat tillstånd till att arbetena påbörjas.

Beslut att medge tillstånd har således fattats och tillståndsfrågan är därmed i sak avgjord. Jag anser mig inte ha möjlighet att verka för att förhandlingar upptas i syfte att stoppa den beslutade utbyggnaden av Kymmen.

Anf. 81 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! Jag tackar jordbruksministern för svaret.

Frågan till ministern är ställd bl. a. mot bakgrund av den kraftiga kritik mot detta kraftverksbygge som bl. a. framstående socialdemokrater på såväl riksnivå som regional nivå har framfört.

I olika omgångar har jag till denna riksdag motionerat om att riksdagen skulle stoppa det s. k. Kymmenprojektet. Jag har haft förhoppningar om ett sådant beslut mot bakgrund av bl. a. den kritik jag tidigare nämnt och den kraftiga opinion som finns mot utbyggnad av Kymmen. Med de styrkeförhållanden som nu finns i riksdagen hade det varit fullt möjligt för vpk och socialdemokraterna att tillsammans stoppa exploateringen av Kymmen. Något sådant intresse har socialdemokraterna dock inte visat. Detta är beklagligt och inger ingen större känsla av respekt för socialdemokratisk miljöpolitik i den här frågan. Det går inte heller att med hedern i behåll påstå annat än att regeringen i denna fråga har gömt sig bakom ett tidigare beslut, fattat av en av de många borgerliga regeringar som vi upplevt. Vårre är att regeringen har utvecklat detta beslut genom att bevilja investeringsbidrag för att möjliggöra exploateringen av Kymmen. Dessutom har ett femtiotal beredskapsarbeten beviljats, vilka skall bekostas med statliga pengar. Nu säger regeringen att beslutet är fattat och att det finns ett beslut från vattendomstolen om detta. Vi kan stå här och tala om olika beslut som har fattats – olika lagar och paragrafer – men vi tröttnar. Om inte den politiska

viljan finns kommer Kymmen att exploateras.

Det finns andra exempel på att regeringsbeslut har rivits upp. Folkpartiregeringen sade nej till Klippen, den socialdemokratiska regeringen sade ja. Folkpartiregeringen sade nej till Sörkvärnsforsen, den socialdemokratiska regeringen sade ja. Det är mycket möjligt att ompröva sådana beslut om den politiska viljan finns.

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

Om det s. k.

Kymmenprojektet

Anf. 82 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Det enda som nu skulle kunna stoppa Kymmenprojektet är att få till stånd en uppgörelse med tillståndshavaren att inte utnyttja den existerande utbyggnadsrätten. Den socialdemokratiska regeringen kan inte i alla lägen rätta till beslut, fattade av tidigare borgerliga regeringar – det tillåter inte statsfinanserna. I detta fall skulle betydande medel av de resurser som måste prioriteras till förmån för angelägna naturvårdsobjekt få utbetalas som ersättning till de bolag som redan har fått detta tillstånd. En sådan hantering av prioriteringsfrågorna inom naturvärden är icke möjlig. Det skulle innebära att stora belopp undandros de naturvårdsobjekt som vi ändå finner angelägna att försöka satsa på, därför att pengarna – genom att tillstånd redan är beviljade – skulle få betalas ut som ersättning till tillståndshavaren.

Anf. 83 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! Stora belopp skulle undandras, säger jordbruksministern, om man skulle försöka att få en uppgörelse till stånd mellan regeringen och Kymmenexploatörerna. Kymmen ligger i närheten av Sunne, och man har sagt från statsmakternas sida att Sunneområdet är ett viktigt område att satsa på när det gäller rekreation och turism. Ingen har gått emot detta. Nu görs en stor exploatering av Kymmen, och risk finns för att denna exploatering lägger hela Rottnadalen i dimma. Är inte en exploatering av Kymmen en åtgärd som kan kosta pengar, med tanke på mindre intäkter från turismen – sådant som statsmakterna och riksdagen har varit ense om? Så måste ni också kunna räkna, jordbruksministern.

Anf. 84 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Vad Björn Samuelson inte observerar är att vi av de medel som vi kan ställa till naturvårdens förfogande plötsligt får börja betala ut betydande belopp i ersättning till tillståndshavare som har fått sitt tillstånd på grund av tidigare regeringars beslut. Skall vi förändra tidigare regeringars beslut på punkt efter punkt kommer vi otvivelaktigt att begränsa tillgången på medel för annan typ av naturvård. Det är detta som ter sig så orimligt: att pengarna den här vägen skall hamna i fickorna på tillståndshavare utan att ge motsvarande utbyte ur naturvårdssynpunkt. Jag pekar på de stora belopp som skulle gå den vägen för att lösa ut tillståndet.

Tisdagen den
13 november 1984

*Om åtgärder mot
vissa miljöskador i
Sarek*

Anf. 85 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! Om regeringen hade tagit initiativ tidigare, redan 1982, hade det inte behövt bli så stora kostnader vid en sådan här uppgörelse.

Jag kan inte låta bli att tänka tanken att ett avbrytande av de arbeten som nu pågår i samband med just Kymmenprojektet skulle innebära stora vinster för turismen och många fasta arbetstillfällen i Sunne.

Överläggningen var härmed avslutad.

19 § Svar på fråga 1984/85:99 om åtgärder mot vissa miljöskador i Sarek

Anf. 86 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Börje Stensson har frågat mig vilka åtgärder jag avser att vidta för att minska riskerna för skador på naturmiljön föranledda av det norska kopparsmältverket i Sulitjelma.

Regler för hur miljöskyddsmyndigheterna i Danmark, Finland, Norge och Sverige skall agera vid prövning av tillåtligheten av miljöskadlig verksamhet som medför störningar i ett grannland finns i miljöskyddskonventionen mellan dessa länder. Enligt konventionen skall störningar i ett nordiskt grannland likställas med störningar i det egna landet. Den svenska myndighet som har att bevaka frågor enligt konventionen är statens naturvårdsverk. Verket skall beredas tillfälle att yttra sig vid tillståndsprövning av verksamheter i annat nordiskt land som kan orsaka störningar i Sverige. Naturvårdsverket har också rätt att överklaga tillståndsbeslut som fattats i något av de övriga konventionsländerna.

Jag har vid kontakter med statens naturvårdsverk fått följande uppgifter om det norska kopparsmältverket i Sulitjelma.

Anläggningen prövades av de norska miljöskyddsmyndigheterna år 1983. Tillstånd lämnades därvid att bedriva verksamheten till den 1 juli 1984. Några föreskrifter för att minska utsläppen av stoft och svavel meddelades inte.

I maj 1984 medgav miljöverndepartementet en förlängning av tillståndstiden till den 1 juli 1987. Naturvårdsverket övervägde att överklaga beslutet, men fann att detta inte var meningsfullt. Skälet härtill var närmast att den reningsutrustning som skulle fordras sannolikt skulle ta ett par år att installera, och den skulle därför knappt hinna tas i drift innan tillståndstiden går ut. Verket tolkade också beslutet så, att någon förlängning efter den 1 juli 1987 inte är att vänta. I stället skrev naturvårdsverket till miljöverndepartementet och framhöll att det är helt otillfredsställande att verksamheten får fortsätta utan rening av luftutsläppen. Samtidigt förklarade verket, att om det trots allt blir aktuellt med fortsatt drift efter den 1 juli 1987, kan man från svensk sida inte godta detta annat än om rökgasrening installeras senast från detta datum. Naturvårdsverket begärde att bli underrättat om den fortsatta handläggningen av ärendet.

Jag ser allvarligt på den förorening som utsläppen från Sulitjelma åstadskommer i berörda delar av den svenska fjällvärlden. Jag utgår emellertid ifrån att någon ytterligare förlängning av tillståndet inte kommer att medges. Det finns därför inte anledning för mig att nu vidta några åtgärder i denna fråga. Jag kommer dock att hålla mig underrättad om ärendets fortsatta behandling. Om en förlängning av tillståndet efter den 1 juli 1987 ändå aktualiseras kommer jag att verka för att frågan tas upp på regeringsnivå i enlighet med de möjligheter härtill som miljöskyddskonventionen ger.

Anf. 87 BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! Jag ber att tacka jordbruksminister Svante Lundkvist för svaret på min fråga.

Bakgrunden är en alarmerande tidningsartikel i tidningen Norra Västerbotten av den 19 juli i år. Sarek hotas av utsläpp från smältverk, läste jag. Sedan trettioåret år tillbaka tar jag tillfället i akt att besöka Västerbotten, särskilt sommartid. Mitt arbete i jordbruksutskottet och flera besök i våra nationalparker i norr har gett mig ett växande intresse för fjällvärlden som naturmiljö. Det är då ganska naturligt att man ryggar till inför rubrik och innehåll i tidningsartikeln i fråga.

I artikeln beskrivs det norska smältverket Sulitjelma, som släpper ut rök utan någon som helst rening. Naturvårdsverket har gjort sjöundersökningar i nationalparksområdena. Härvid har konstaterats att bottensedimenten visade kraftigt förhöjda kopparhalter. Undersökningarna lär ha upphört under innevarande år, med hänvisning till att driften vid det norska smältverket skulle läggas ned under 1984. Jordbruksministern har ju också här bekräftat att så var det en gång tänkt.

Det ägarskifte som skett torde dock betyda att driften fortsätter ytterligare några år. I Norden finns ju en speciell miljöskyddskonvention som innebär att varje land har samma ansvar för miljön i de nordiska grannländerna som i det egna landet. Jag vill fråga om jordbruksministern bedömer saken så, att det norska företaget inte följt den nordiska miljöskyddskonventionen. Tycker jordbruksministern att det hela har handlagts enligt konventionens intentioner? Om det norska företaget inte följt den nordiska miljöskyddskonventionen, vad kan då den svenska regeringen göra för att konventionen skall få tillämplighet? Hur kan man agera regeringar emellan i detta och i liknande fall?

När det gäller liknande fall vill jag gärna relatera vad som står i nr 9 år 1984 av Miljöaktuellt, som ges ut av naturvårdsverket. Där heter det i en artikel att finska metallutsläpp spåras i mossor kring Haparanda.

Jag frågar: Vilka åtgärder avser jordbruksministern vidta för att så snart som möjligt få rätsida på ett fall som är lika alarmerande som det som föranlett min fråga?

Anf. 88 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! När det gäller huruvida man från norsk sida har följt miljöskyddskonventionen i detta avseende, så är det ju fråga om en förlängning av tillståndstiden. I det sammanhanget kan alltså dessa frågor diskuteras. Jag skall inte nu fälla någon dom. Man anser, när man prövat detta från naturvårdsverkets sida, att man dock kan säga att konventionen följs av Norge.

Men vad som är viktigt är naturligtvis att i händelse det – som jag antytt – skulle bli så att man trots allt vill förlänga tillståndstiden att gälla efter 1987, måste det finnas förutsättningar för oss att få upp frågan till förnyad prövning. Vi kommer att bevaka den möjligheten.

Sedan ställde Börje Stensson en ny fråga, som jag inte har fått mig förelagd i det ursprungliga frågemanuskriptet. Börje Stensson får väl återkomma på den punkten, så att jag kan lämna ett svar också därvidlag.

Anf. 89 BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! Den sista frågan som jag reste, beträffande föreningarna från en anläggning i Finland, får vi kanske återkomma till.

Vad man kan undra är följande: Är konventionen bra i sin nuvarande utformning? Tycker jordbruksministern att tillämpningen är tillfredsställande? Om så inte är fallet, vilka åtgärder avser jordbruksministern då att vidta?

Om jag sedan får gå tillbaka till frågesvaret, så förefaller det mig vara under väldigt lång tid som man ändå låter det här smältverket vara i drift, utan att det görs några erinringar från svensk sida. Tiden löper från den 1 juli 1984 fram till den 1 juli 1987. Det rör sig alltså då om tre års drift efter det att vi fått kännedom om förhållandena.

Mellan raderna i jordbruksministerns svar kan man även utläsa, att det kanske befaras en fortsatt drift efter den 1 juli 1987. När kan vi i så fall räkna med att få besked om detta?

Det bygge som enligt frågesvaret skulle ta ett par år borde dra ut på tiden lika mycket när det gäller en förnyad ansökan om att få fortsätta. Det är inte nödvändigt att den svenska regeringen omgående agerar.

Anf. 90 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Naturvårdsverket har ju redovisat att man övervägde att överklaga men fann att om man då skulle ha nått syftet med en sådan överklagan, skulle det ha kunnat innebära att det ålagts företaget att genomföra en utbyggnad av en reningsutrustning som hade tagit så lång tid att verksamheten praktiskt taget skulle ha varit mogen att läggas ner omedelbart efter det att man fått reningsutrustningen färdig. Då bedömde naturvårdsverket att det var rimligare att i stället fortsätta att bevaka att icke ny förlängning kom att tas i anspråk för att driva verket. Jag delar uppfattningen att det var en riktig bedömning.

Jag har också sagt i mitt svar att jag kommer att följa frågan med uppmärksamhet och göra mig underrättad ifall det föreligger några som helst

funderingar på en förlängning av tiden för verket efter 1987. I ett sådant fall måste naturligtvis en prövning få ske enligt konventionens regler.

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

Anf. 91 BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! Får jag ställa en fråga: Är konventionen av den karaktären att om Sveriges naturvårdsverk säger nej till fortsatt drift måste driften upphöra?

*Om förbud mot
antibiotika i
slaktdjursfoder.*

Anf. 92 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Konventionen är så skriven att den möjliggör att få prövat mellan regeringarna huruvida det är rimligt att verket får bedriva en verksamhet av den här karaktären under de förutsättningar som den som driver verket ursprungligen hade tänkt sig. Konventionen är tillkommen precis av de skäl som Stensson antydde, att vi över de nordiska gränserna skall respektera principen att det jag icke vill göra mig själv skall jag heller icke göra min broder. Det är alltså principiellt en av de finaste miljökonventioner som vi över huvud taget har internationellt. Vi har naturligtvis ett ömsesidigt ansvar på nordisk nivå för att både följa och tillämpa konventionen så att vi uppnår det syfte som var avsikten med konventionen när den antogs 1974.

Anf. 93 BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! Vågar jag ställa frågan så här: Tycker Sveriges jordbruksminister att våra grannländer har levt upp till den anda som finns uttryckt mellan raderna i konventionen?

Anf. 94 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Hitintills har konventionen fungerat så som den var avsedd att fungera.

Överläggningen var härmed avslutad.

20 § Svar på fråga 1984/85:123 om förbud mot antibiotika i slaktdjursfoder

Anf. 95 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Hagar Normark har frågat mig om jag är beredd att lägga fram ett förslag om ett förbud mot antibiotika i slaktdjursfoder.

Lantbruksstyrelsen har år 1981 i en framställning till regeringen lämnat förslag till fodervarulag. Förslaget har remissbehandlats.

Mot bakgrund av den osäkerhet som råder om de långsiktiga effekterna av kontinuerlig användning av foder innehållande antibiotika och de rapporter om ökad mottaglighet för salmonella som lämnats den senaste tiden bör enligt min mening ett förbud mot användningen av fodertillsatser som innehåller antibiotika i tillväxtbefrämjande syfte allvarligt övervägas.

*Om förbud mot
antibiotika i
slaktdjursfoder*

Ärendet bereds inom jordbruksdepartementet. Arbetet är inriktat på att förslag till ny lagstiftning skall läggas fram för riksdagen under våren 1985.

Anf. 96 HAGAR NORMARK (s):

Herr talman! Jag tackar för svaret, som jag tycker är positivt och leder en bit på den väg som jag vill arbeta för.

Det var på hösten 1975 som jag råkade lyssna på ett radioprogram där några forskare tog upp riskerna med antibiotika i slaktdjursfoder. De menade att bakterier kunde bli resistenta, så att infektioner hos människan inte skulle kunna behandlas på grund av att antibiotika tillförts människan i födan. Det sades också att orsaken till den s. k. sjukhussjukan kunde ligga i detta. I programmet togs också upp hur slaktdjuret stressas vid transport och slakt och att detta gav sämre kvalitet på köttet.

Allt detta oroade mig, och i en motion som väcktes under den allmänna motionstiden 1976 av Gudrun Sundström och mig krävde vi att riksdagen hos regeringen skulle begära en utredning angående riskerna med antibiotika i slaktdjursfoder. Motionen avslogs av riksdagen. Den centerpartistiske ordföranden i utskottet sade i kammaren den 24 november 1976: "Antibiotika i foder används inte i Sverige. Antibiotika används efter veterinärrecept vid sjukdomsbehandling av djur. Detta är en fråga som är passerad; antibiotika får inte användas i normal utfodring."

Våra senare motioner i detta ämne, väckta 1981 och 1983, har fått positiva skrivningar, där det framgått att problemen finns. Till jordbruksutskottets betänkande 1983/84:14, där motioner i ämnet senast behandlades, fogade centerpartisterna ett särskilt yttrande, där det bl. a. heter att starka skäl talar för "ett totalförbud mot användningen av antibiotika i angivna sammanhang. Eftersom livsmedelsverket synes ägna frågan särskild uppmärksamhet kan vi dock t. v. avstå från några särskilda yrkanden med anledning av motion 1982/83:482. Vi förutsätter att de myndighetsöverväganden som pågår också innefattar möjligheterna att helt förbjuda antibiotika i djurfoder."

Jag är naturligtvis tacksam för det oväntade stöd motionen då fick av jordbruksutskottets ordförande.

Herr talman! Allt fler avstår från livsmedlet kött därför att de är oroliga för de tillsatser som kan tillföras fodret. För att återvinna konsumenternas förtroende har lantbruksuniversitetet gått ut med en stor artikel i Dagens Nyheter, där det påstås att man får sämre kött om man inte använder antibiotika. Man säger att kycklingar står i kladdiga burar, osv. I en annons sägs: "Svenska kycklingar har det bra". Det har kommit in anmälningar till konsumentverket därför att denna annons uppfattas som missvisande, men den går inte att stoppa på grund av tryckfrihetsförordningen.

På riksdagens bord ligger nu en motion från bl. a. jordbruksutskottets ordförande, som kräver att tillståndet att använda kemoterapeutika i tillväxtbefrämjande syfte skall upphöra fr. o. m. den 1 januari 1985.

Herr talman! Detta tar jag som stöd för att säga att vi socialdemokrater som driver denna fråga inte vill komma åt böndernas utkomstmöjligheter.

Överläggningen var härmed avslutad.

21 § Svar på fråga 1984/85:134 om åtgärder mot kalhuggning av Norrbottens skärgård

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

Om åtgärder mot kalhuggning av Norrbottens skärgård

Anf. 97 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Paul Lestander har frågat mig vad jag tänker göra för att förhindra en total kalhuggning av Norrbottens skärgård.

Skogsvårdslagstiftningen syftar till att skydda den växande skogen och skapa förutsättningar för en jämn virkesavkastning. Skogsbruket skall alltså bedrivas med inriktning på långsiktig hushållning med våra skogar. Hänsyn skall tas till naturvårdens och andra allmänna intressen. I områden som är av stor betydelse för vetenskaplig naturvård, friluftsliv och rekreation skall särskilda hänsyn tas.

Varje slutavverkning av viss storlek skall anmälas en månad i förväg till skogsvårdsstyrelsen. För att möjliggöra samråd mellan skogsägare och länsstyrelser i naturvårdsfrågor får länsstyrelsen regelmässigt tillgång till alla anmälningar som hänför sig till de områden som länsstyrelsen själv angett. Vid avverkning i Norrbottens skärgård tillämpas, enligt vad jag erfarit, den rutinen att länsstyrelsen får tillgång till samtliga avverkningsanmälningar. Förutom de möjligheter till inflytande som detta ger länsstyrelsen har reservatsbildning skett.

På vissa ställen i Norrbottens skärgård inträffade 1982 omfattande stormfällningar. Dessa har självfallet medverkat till att den avverkade arealen har blivit av en omfattning som inte har varit avsedd i berörda områden.

Det finns alltså regler för skogsbruk och naturvård som kan och har tillämpats i Norrbottens skärgård. Det ankommer i första hand på skogsvårdsstyrelsen och länsstyrelsen att tillämpa dessa regler.

Anf. 98 PAUL LESTANDER (vpk):

Herr talman! Jag får tacka jordbruksministern för svaret på min fråga.

Jordbruksministern anger stormfällningarna 1982 som ett av skälen till omfattningen av avverkningarna. Han förtiger därmed att det har varit en säsong med avverkningar efter det året, vilket kan ha påverkat omfattningen av kalavverkningarna.

I vissa tidningar har det påståtts att upp till 40 % av Norrbottens skärgård är kalhuggen, och det är naturligtvis ett helt orimligt förhållande. Om jordbruksministern hade talat om att vidta åtgärder för att modifiera formerna för skogsbruket, skulle jag ha hälsat det med tillfredsställelse.

Det här är en väldigt tätortsnära del av skogsbruket, där just friluftslivet måste tillmätas en stor betydelse. Omfattningen av dessa ingrepp måste ha gjort att stormkänsligheten har ökat rätt dramatiskt i de här områdena. Det finns alltså skäl att tackla denna fråga något mer offensivt än att bara tala om att det finns kontrollpositioner och att det finns kontrollerande myndigheter.

Tydligt har dessa kontrollerande myndigheter mera betraktat det här som ett helt normalt fall och inte sett på anmälningarna sammantagna. De måste ha sett dem var för sig, och de måste vidare ha lagt mera vikt vid

*Om åtgärder mot
kalhuggning av
Norrbottens
skärgård*

skogshushållnings- och skogsbrukssynpunkter på ärendena och tagit mindre hänsyn till naturvårdsparagraferna. I annat fall kunde inte avverkningarna ha fått denna omfattning. Detta är min – kanske något subjektiva – bedömning.

Jag skulle vilja fråga jordbruksministern än en gång: Avser jordbruksministern själv vidta några som helst åtgärder för att se till att man börjar beakta frågan mera offensivt, och att man börjar se på områdena i deras helhet? Om denna form av kalhuggning fortsätter kommer det att leda till att Norrbottens skärgård på sikt blir helt kalhuggen.

Anf. 99 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Jag vill för min del påstå att lagstiftningen är utformad så att den, i den omfattning som vi önskar, skall ta den hänsyn som är nödvändig för att vi inte, som Paul Lestander uttrycker sig, skall kalhugga hela Norrbottens skärgård. Jag har samma uppfattning som Paul Lestander, att det är ett mycket känsligt område.

Som jag sade i mitt svar har länsstyrelsen i Norrbottens län använt sig av den metoden att man får tillgång till samtliga avverkningsanmälningar ca en månad i förväg.

I Norrbotten har – såväl i ytterskärgården som på mer naturskogsdominerade skärgårdsöar – sex naturreservat avsatts. Nyligen har regeringen fastställt ett interimistiskt beslut om naturreservat avseende Seskarö och Furö i Haparandas skärgård. Diskussionen pågår om avsättningar av flera naturreservat. Hela skärgården har bedömts vara av riksintresse för rekreation.

Det kan alltså inte föreligga någon risk för att vi nu är på väg att, med den lagstiftning som vi har, kalavverka så att säga hela Norrbottens skärgård. Ambitionerna är helt annorlunda.

Så till stormfällningen. Det finns en bestämmelse i skogsvårdslagen som säger att när stormfällning har skett skall man upparbeta och utforsla de träd som har fallit därför att man annars riskerar att få yngelhårdar som skulle kunna skapa risker för fortsatta insektsskador inom området. Detta kan ha inträffat, och jag är medveten om att det kan ha skett vissa misstag i Norrbottens skärgård. Jag har fått den informationen att man har gjort vissa förskjutningar i den ursprungligen planerade avverkningen för att motverka risken för att få till stånd för stora ytor, och jag vill för min del bara understryka angelägenheten av att särskild varsamhet iakttages i ett område av denna karaktär. På den punkten är vi helt ense.

Anf. 100 PAUL LESTANDER (vpk):

Herr talman! Självfallet delar jag jordbruksministerns bedömning att man måste iakttä skogsskyddsparagrafen i skogsvårdslagen. Har träd fallit skall de avverkas. Man kan naturligtvis inte riskera insekts- och parasitangrepp bara för att utnyttja en skogsbruksmark rationellt. Det är inte det frågan gäller, utan här är det fråga om huruvida man kan tänka sig något varsammare skogsbruksmetoder – parkgallring etc. – om man ändå måste tillåta viss avverkning. I det här fallet har man inte gjort det utan här har man

drivit ett rent trakthyggeskogsbruk.

Det är möjligt att jordbruksministerns senaste inlägg tyder på att man när man fått stormfällningar i bestånden också har fått avveckla de kvarvarande träden och att man därav har fått större trakthyggesytor än man annars skulle ha fått. Det är möjligt att det har gått till på det sättet. Jag har ingen lokal kännedom om själva metoden och om man gjort sådana kompletterande huggningar. Det var inte heller dessa saker jag faktiskt tänkte på när jag frågade utan mer på om jordbruksministern hade en uttalad önskan om att man skulle använda andra metoder, t. ex. parkgallring, i själva uttaget för att minska kalytorna, om man ändå skulle godkänna fortsatta avverkningar.

Anf. 101 Jordbruksminister SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Om vi nu är överens om att lagstiftningen i och för sig täcker dessa frågor är det ändå uppenbart att vi måste överlåta tillämpningen på de lokala och regionala organen. Vi kan inte från regeringsnivå föreskriva den metod som skall tillämpas inom ett speciellt område, utan det måste självfallet ske en tillämpning av den lagstiftning och de bestämmelser vi har.

Kanske Paul Lestander och jag slutgiltigt kan vara överens om att när vår Herre ingriper med den här typen av stormfällningar, som vi varken kan förutse eller planera, så komplicerar det bilden och det kan skapa risker för att saker inträffar som i och för sig inte är önskvärda.

Jag vill sluta med att understryka angelägenheten av varsamhet. Den är vi helt ense om.

Anf. 102 PAUL LESTANDER (vpk):

Herr talman! Eftersom jag inte är troende – kanske i motsats till jordbruksministern – vill jag mera se till den politiska viljan än till vår Herres ingrepp, och eftersom jordbruksministern i den här frågan har ådagalagt mera en lagtolkningsvilja än en politisk vilja och dessutom något diffust hänvisat till vår Herre så är vi kanske inte alldeles helt överens.

Överläggningen var härmed avslutad.

22 § Meddelande om svar på interpellation 1984/85:49

Anf. 103 Statsrådet GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Jag vill anmäla att Inga Lantz interpellation om socialbidragen på grund av min arbetsbelastning inte kommer att besvaras inom stipulerad tid. Jag har kommit överens med Inga Lantz om att interpellationen skall besvaras den 26 november 1984.

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

*Meddelande om
interpellationssvar*

Tisdagen den
13 november 1984

*Om förbättring av
äldreomsorgen*

Anf. 104 Statsrådet GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Ingemar Eliasson har frågat mig vilka åtgärder regeringen avser vidta för att underlätta för kommuner och landsting att förbättra omsorgen om de äldre.

Det pågår i dag en omstrukturering av äldre- och handikappomsorgen som innebär att bättre förutsättningar skapas för att äldre och handikappade trots funktionsnedsättningar skall kunna bo och leva i sin vanliga hemmiljö. Denna utveckling ställer krav på insatser från skilda samhällssektorer. I betänkandet Bo på egna villkor (SOU 1984:78) redovisar bostads- och socialdepartementen gemensamt pågående och planerade åtgärder för att göra det lättare för äldre och handikappade att bo kvar i sitt eget hem eller att bo i någon form av stödbostad. Betänkandet remissbehandlas f. n. Avsikten är att regeringen till våren skall presentera riksdagen en proposition på grundval av förslagen i betänkandet. Andra åtgärder som vidtagits i syfte att öka förutsättningarna för ett eget boende är de mer flexibla reglerna för statsbidrag till den sociala hemhjälpn som infördes den 1 januari 1984 och de 30 milj. kr. årligen som riksdagen anvisat för utveckling och förnyelse av hemhjälpn samt den särskilda sjukvårdersättning till hemsjukvård som angivits i den s. k. Dagmarpropositionen. I detta sammanhang vill jag även nämna, att äldreberedningen nyligen i en skrivelse till regeringen bl. a. uttalat att det är angeläget med en förändring av ålderdomshemsboendet mot ett mer självständigt boende. Samtidigt krävs kraftfulla insatser för att förbättra livsmiljön för dem som behöver vistas längre tid på institutioner av olika slag.

För att belysa hur detta kan åstadkommas, såväl på kort som lång sikt, har inom socialdepartementet tillsatts en arbetsgrupp med uppgift att bl. a. studera hur de bostadssociala förhållandena inom landstingens långtidssjukvård kan förbättras. I gruppen ingår företrädare för berörda departement och myndigheter samt kommun- och landstingsförbunden. I detta sammanhang vill jag dessutom nämna att det på olika platser i landet finns exempel på mycket intressanta utvecklingsprojekt inom långvården och att jag i samverkan med hälso- och sjukvårdsberedningen inbjudit bl. a. landstingen och de fackliga organisationerna till en konferens där alternativa möjligheter skall diskuteras.

Jag avser att föreslå regeringen att under våren 1985 presentera en hälso- och sjukvårdspolitisk proposition. I denna proposition avser jag att återkomma till vilka åtgärder som bör vidtas för att förbättra omsorgen om de äldre.

Anf. 105 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Min fråga ställdes mot bakgrund av de många pressuppgifter och den livliga debatt som har pågått om de äldres villkor i vårt samhälle. Man kan ju sammanfatta detta så att de villkoren är allt annat än tillfredsställande. Det är i många fall rent upprörande hur äldre människor får leva, därför att de inte längre kan klara sig helt själva. Jag tror att det finns

något av en folkligt förankrad indignation mot de förhållanden som råder på långvårdskliniker och på många andra håll.

Jag ber att få tacka statsrådet för svaret. Jag tycker att det var ett bra svar.

Det är ju i långa stycken landsting och kommuner som har ansvaret för dessa frågor, men samtidigt kan regeringen och riksdagen naturligtvis inte avsäga sig ett övergripande ansvar. Reglerna för statsbidragen till sociala hemhjälp, som statsrådet refererade till, har reformerats. Jag tror att det är en bra reform, som kommer att innebära en del förbättringar. Det återstår att reformera statsbidragen till de äldres boende, och där pågår ju ett visst arbete. Jag menar att det är angeläget att statsbidragen blir så utformade att de blir mycket flexibla för kommuner och landsting, att man får möjlighet att bygga och bygga om, så att man kan möta de behov som finns i just den enskilda kommunen. F. n. styr ju dessa statsbidrag till ett visst boende.

I långa stycken tycker jag, i likhet med statsrådet, att vi så långt det är möjligt bör eftersträva att de gamla får bo kvar hemma. I stället får vi fylla på med vård och omsorg i bostaden. Vidare bör vi eftersträva att man inte behöver flytta in onödan och att man, när man tas in på sjukhus för vård, får möjlighet att flytta hem igen.

När det gäller statsbidragen till kommunerna hoppas jag att den proposition som nu aviseras kommer att innebära förändringar för de äldres boende. Vidare hoppas jag att de synpunkter som återfinns i de båda dokument som statsrådet anspelar på går att väva samman på ett sådant sätt att kommunerna får möjligheter både att fortsätta att bygga servicelägenheter och att bygga om ålderdomshem så, att det blir mera av eget boende. Eller också kan de äldres egna bostäder förbättras, så att de kan bo kvar där, fastän de behöver mer omsorg och mer vård. Jag hoppas rent av att statsrådet tar fasta på vårt förslag om rätten till eget rum eller egen bostad, även om man är så gammal och skröplig att man behöver mycket hjälp och vård.

Överläggningen var härmed avslutad.

24 § Svar på fråga 1984/85:122 om följderna i visst fall av Dagmaröverenskommelsen

Anf. 106 Statsrådet GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Per Stenmarck har frågat socialministern vilka åtgärder han avser att vidta med anledning av tidningsuppgifter om att färre läkare och sjukgymnaster i Malmöhus län kommer att inordnas i sjukförsäkringen det kommande året.

Arbetsfördelningen i socialdepartementet är sådan att det är jag som skall svara på frågan.

Enligt hälso- och sjukvårdslagen (HSL) är målet en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Syftet med den s. k. Dagmarpropositionen är att inom ramen för begränsade ekonomiska resurser stimulera och effektivisera planeringen av vår hälso- och sjukvård mot detta mål.

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

*Om följderna i visst
fall av Dagmar-
överenskommelsen*

*Om följderna i visst
fall av Dagmar-
överenskommelsen*

Planeringen skall ske med utgångspunkt i befolkningens behov av hälso- och sjukvård. För att kunna planera i enlighet med hälso- och sjukvårdslagens intentioner måste landstingen också beakta den vård som ges av privatpraktiserande läkare och göra en avvägning av hur mycket av den vård för vilken offentliga medel från sjukförsäkringen utgår som bör ske i landstingets resp. i privat regi.

Riksdagen har antagit den s. k. Dagmarpropositionen. Det är landstingskommunerna som avgör hur resurserna skall användas på bästa sätt för landstingets invånare. Generellt sett gäller dock att de privatpraktiserande läkare och sjukgymnaster som är anslutna till försäkringen när det nya regelsystemet införs och som under perioden juli 1983 – mars 1984 erhållit en ersättning från försäkringskassan som motsvarar minst två månaders heltidsverksamhet har rätt att stå kvar i försäkringssystemet. Undantaget från denna regel är fritidspraktiker som är heltidsanställd hos sjukvårdshuvudman.

Antalet privatpraktiserande läkare och då i huvudsak fritidspraktiker har ökat mycket kraftigt de senaste åren. Framför allt är det storstäderna som har fått dessa öknningar.

Malmöhus läns landsting har god läkartillgång jämfört med de flesta andra landsting. Detta gäller även tillgången på sjukgymnaster. Ett viktigt syfte med den s. k. Dagmarpropositionen var att åstadkomma en jämnare fördelning av möjligheterna till privat vård över landet. Det är därför enligt min uppfattning helt rimligt att en viss omfördelning av vårdresurser sker från områden med mycket god tillgång på vård till mindre välförsedda delar av landet.

Anf. 107 PER STENMARCK (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min fråga.

Kritik mot riksdagens Dagmarbeslut strömmar nu in från stora delar av landet. Jag har tagit upp frågan mot bakgrund av de konsekvenser av detta beslut som man i dag kan se i Malmöhus län. Men effekterna av Dagmarförslaget skulle lika väl kunna gälla Stockholm, Göteborg, Uppsala och flertalet andra regioner i landet. I Malmöhus län får, enligt tidningsuppgifter, 90 privatpraktiserande läkare och lika många sjukgymnaster inte finnas kvar i försäkringssystemet.

I Stockholm riskerar också enligt tidningsuppgifter närmare 400 heltidspraktiker att försvinna, därför att de påstås ha arbetat för litet. I Göteborg riskerar City Akuten att försvinna, sägs det. I Uppsala kan en fungerande hemjour komma att drabbas.

Trots att det i dag bara återstår en och en halv månad av året finns det inga lösningar på alla de problem som uppstår när Dagmar klampar in på arenan.

Kanhända är det många läkare som kommer att drabbas i Malmöhus län, men först och främst är det givetvis deras patienter som blir lidande.

Siffran kommer kanske att sjunka något när sjukvårdspolitikerna får kalla fötter – då de märker vilka konsekvenser det blir när Dagmaråret 1985 närmar sig.

När propositionen lades fram i våras var ett av de främsta argumenten att köerna var för långa i glesbygden och att det finns ett överskott på läkare i bl. a. södra Sverige. Detta nämns också i sjukvårdsministerns svar.

Men den fråga som statsrådet bör svara på är: Hur mycket minskar egentligen köerna på andra håll, därför att de blir längre i bl. a. Malmöhus län? Vad skall tusentals privat- och fritidspraktiker ge sina tiotusentals patienter för svar, när dessa undrar vad som skall hända efter årsskiftet, när de ställs utan läkare? På vilket sätt ökar patienternas valfrihet i Malmöhus län när läkarna blir färre och köerna samtidigt längre?

Inom kort kommer den nuvarande bristen på läkare att ha vänts till ett överskott. Ett rimligt antagande är att de vakanta tjänsterna i glesbygden då kommer att besättas. Min fråga är därför: Vad är det som får sjukvårdsministern att tro så illa om läkarkåren att hon menar att läkarna hellre skulle gå arbetslösa i storstadsregionerna än ha arbete i glesbygden?

Anf. 108 Statsrådet GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Låt mig först säga att jag inte tror att man i något landsting är helt klar ännu med tillämpningen av Dagmarpropositionen.

Beträffande Malmöhus läns landsting kan jag säga till Per Stenmarck att jag för några timmar sedan har haft kontakt med det ansvariga landstingsrådet, som säger att man avser att förlänga nuvarande regler till den 1 april, för att under tiden hinna med att diskutera igenom och komma fram till lösningar som är tillfredsställande när det gäller tillämpningen av Dagmarpropositionen.

Över huvud taget är det som Per Stenmarck tar upp tidningsuppgifter – "sägs det", säger han. Han har alltså inga fakta bakom de förmodanden som han kommer med beträffande hur tillämpningen kommer att ske.

Det har också framgått vid mina kontakter med Malmöhus läns landsting att man avser att ha en generös behandling när det gäller fritidspraktiker. Jag kan också informera om att man i Malmöhus läns landsting på torsdag i denna vecka har ett sammanträffande med de tre läkarföreningar inom landstingsområdet som är berörda av verksamheten.

Jag utgår ifrån att man på ett tillfredsställande sätt skall kunna lösa frågorna om tillämpning av Dagmaravtalet i samtliga landsting och beträffande samtliga sjukvårdshuvudmän.

Anf. 109 PER STENMARCK (m):

Herr talman! Nej, i landstingen är man inte helt på det klara med hur Dagmaruppgårelsen skall tolkas – det är riktigt. Jag vill upplysa om att det återstår endast en och en halv månad av innevarande år, och jag tror att många hade varit tacksamma för en litet längre planeringsram.

Man skall tydligen förlänga avtalet i Malmöhus läns landsting. Det kan naturligtvis synas vara bra. Men samtidigt har jag en känsla av att det bara innebär att man skjuter problemen på framtiden.

I sitt ursprungliga svar säger statsrådet klart ut att detta innebär försäm-

*Om följderna i visst
fall av Dagmar-
överenskommelsen*

ringar för Malmöhus läns landsting. Jag uppskattar uppriktigheten men inte innehållet i svaret.

I dag tycker jag att alla inkl. sjukvårdsministern borde vara överens om att Dagmar har slagit till med en kraft som är så förödande att förmodligen inte ens dess främste tillskyndare kunde föreställa sig det.

En av konsekvenserna blir förmodligen att socialdemokraterna för framtiden kommer att slippa ett antal för det offentliga vårdmonopolet obehagliga jämförelser. En annan konsekvens är naturligtvis att ett antal läkare, som nu ställs utanför sjukförsäkringen, ändå kommer att vara verksamma. Avgifterna blir höga, vilket naturligtvis inte kommer att hindra människor som i många år haft förtroende för sin läkare och samtidigt är stadda vid god kassa att fortsätta att besöka denna läkare.

Den valfrihet som socialdemokraterna numera så gärna talar om har de ännu en gång i praktisk handling lyckats begränsa. Var detta avsikten? Om inte, hur tänker sjukvårdsministern förhindra det?

Det är naturligtvis lätt att säga att det inte blir så allvarligt som man skulle kunna tro. Jag vill då bara hänvisa till, att när antalet 350 besök per år har nämnts har man sagt att man kommer att hålla benhårt på det. Den som uppnår 349 behandlingar får inte längre vara med i försäkringskassan. Är sjukvårdsministern av samma uppfattning? Eller bör gränsen ändras, och i så fall hur mycket?

Anf. 110 Statsrådet GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Jag tror att Per Stenmarck skall återkomma med sin frågeställning och sin oro när vi ser resultatet av de förhandlingar som nu äger rum exempelvis i Malmöhus län. Det är svårt att i dag föra diskussioner om huruvida Dagmarpropositionen har slagit till, om den är förödande och om mina möjligheter att förhindra detta. Vi kan inte diskutera ett avtal som ännu inte är klart. Låt oss ta denna debatt i början av nästa år, när Per Stenmarck kan se resultatet av de överläggningar som äger rum mellan sjukvårdshuvudmännen och resp. läkarförening. Då kan ni återkomma till och analysera resultatet.

Anf. 111 PER STENMARCK (m):

Herr talman! Jag skall gärna återkomma i början av nästa år och debattera denna fråga igen. Men det är vissa frågor som jag ställde inledningsvis som statsrådet borde kunna svara på redan nu. Hur kommer patientens rätt att välja läkare att öka med Dagmarförslaget, t. ex. i Malmöhus län? På vilket sätt ökar valfriheten för patienten när den läkare som han eller hon har gått till i många år inte längre finns med i försäkringssystemet? För de patienter vilkas läkare nu ställs utanför försäkringssystemet vågar jag påstå att det inte bara är en valfrihetsfråga utan också en trygghetsfråga att få gå till den läkare som man har haft förtroende för i många år.

Överläggningen var härmed avslutad.

25 § Svar på fråga 1984/85:145 om ökad säkerhet vid användning av medicinteknisk utrustning

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

Anf. 112 Statsrådet GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Ing-Marie Hansson har frågat mig vilka åtgärder jag avser att vidta för att öka säkerheten vid användning av hjärtklaffar och annan medicinteknisk utrustning.

Vid socialstyrelsen finns en särskild rådgivande nämnd för medicinteknisk säkerhet. Till medicinteknisk utrustning hör s. k. implantat, dvs. bl. a. hjärtklaffar. I nämnden ingår representanter för berörda statliga och landstingskommunala organ, personalorganisationerna samt medicinsk och teknisk expertis. Nämndens uppgifter är bl. a. att följa utvecklingen inom det medicintekniska verksamhetsområdet samt att ge myndigheter, organisationer och tillverkare förslag till säkerhetshöjande åtgärder. Nämnden skall vidare avge yttranden över inkomna rapporter om medicintekniska olyckor och tillbud. Nämnden publicerar erfarenheterna från denna rapportering. Nämnden har konstaterat att kontrollen av medicinteknisk utrustning f. n. inte är tillfredsställande. Detta gäller såväl i fråga om elsäkerheten som övriga tekniska hänseenden vid konstruktion och tillverkning av medicinteknisk materiel.

Problemen kring den medicintekniska utvecklingen har även uppmärksamats av andra myndigheter och organisationer. Landstingsförbundet har t. ex. tagit initiativ till en utredning för att analysera problemen kring den medicintekniska säkerheten och komma med förslag till åtgärder.

Riksdagen har nyligen behandlat fyra motioner om medicinteknisk säkerhet. Socialutskottet konstaterar i sitt betänkande över motionerna att det trots det utredningsinitiativ som tagits finns behov av en mer övergripande översyn av de medicintekniska säkerhetsfrågorna sedda i ett mer långsiktigt perspektiv.

Jag kommer att föreslå regeringen att en utredning tillkallas för att lämna förslag till åtgärder för att förbättra den medicintekniska säkerheten – speciellt vad avser apparatur m. m. som har livsuppehållande betydelse för patienterna.

Anf. 113 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Jag vill tacka statsrådet Sigurdson för svaret. Jag tycker att det är positivt. Det känns mycket tillfredsställande att ha fått ett så rakt besked om att frågan kommer att utredas och att åtgärder därefter vidtas.

Min fråga var närmast föranledd av de olycksfall som har inträffat vid användning av hjärtklaffar. Det är helt klart, att hade det funnits en lagstadgad skyldighet att kontrollera sådan utrustning före användningen, på samma sätt som man kontrollerar läkemedel, skulle de här dödsfallen på grund av felaktig konstruktion inte ha behövt inträffa.

Socialutskottet har ganska nyligen i betänkande nr 3 behandlat de här frågorna utifrån utgångspunkter liknande dem som vi har diskuterat här i kammaren. Av betänkandet kan man läsa ut att det inte bara är enstaka

*Om ökad säkerhet
vid användning av
medicinteknisk
utrustning*

teknisk utrustning – som jag hade tagit upp – som berörs, utan att det är ett stort område som det finns anledning att se över säkerhetsbestämmelserna för. Socialstyrelsen har i sitt yttrande mycket kraftigt understrukit behovet av att det finns en samhällskontroll och att de här typerna av materiel får ett godkännande. Jag tycker att det är förvånansvärt att den granskning som i dag sker genom Spri-Materialprovning AB helt bekostas av Landstingsförbundet, därför att man inte har lyckats träffa uppgörelse mellan tillverkare/leverantörer om en annan ekonomisk fördelningsgrund.

Med tanke på landstingens omfattande inköp och användning av material från dessa viktiga produktområden tycker jag faktiskt att det är anmärkningsvärt att leverantörerna inte har visat ett större intresse av att ta ansvar för och bekosta en produktgranskning. Jag tror därför att det finns anledning att verkligen understryka hur viktigt och positivt det initiativ är som statsrådet avser att vidta. Jag tackar för det.

Överläggningen var härmed avslutad.

26 § Svar på fråga 1984/85:150 om skyddet mot difteri

Anf. 114 Statsrådet GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Kerstin Ekman har frågat mig om vad jag avser att vidtaga för åtgärder med anledning av att ett antal fall av difteri har förekommit i Göteborg och att en del av den svenska befolkningen inte har något skydd mot denna sjukdom.

Difteri har länge betraktats som en praktiskt taget utrotad sjukdom i vårt land. Sjukdomen utgör dock ett problem i många länder. Under de senaste decennierna har – bortsett från de nu inträffade fallen – endast enstaka fall förekommit i Sverige. I samtliga fall rör det sig om personer som blivit smittade utomlands. Inget av dessa fall har givit upphov till någon spridning. Att Sverige förskonats från difteri i många år beror säkerligen på att vi har en god levnadsstandard och ett jämfört med många andra länder gott vaccinationsskydd hos befolkningen.

1943 infördes allmänna skyddsypningar mot difteri för barn under 16 år och sjukvårdspersonal m. fl. riskgrupper. 1953 kom rekommendationer om en allmän skyddsypning mot difteri, stelkramp och kikhosta, den s. k. trippelvaccineringen. Numera ges ett duplexvaccin som skyddar mot difteri och stelkramp samtidigt. Inom barnhälsovården ges tre yppningar. Därefter sker en förnyad vaccination inom skolhälsovården i årskurs 4.

Socialstyrelsen har enligt smittskyddslagen (1968:231) den högsta tillsynen över bekämpandet av smittsamma sjukdomar. Det åvilar statens bakteriologiska laboratorium (SBL) att hålla beredskap mot epidemiska sjukdomar och fortlöpande underrätta socialstyrelsen om epidemiläget. Laboratoriet följer noggrant utvecklingen med anledning av de nu inträffade difterifallen. Enligt vad som hittills kunnat konstateras har samtliga personer som smittats haft anknytning till Göteborg och till en viss krets eller bestämd lokal.

Inte tyder på förekomst av difterismitta i övrigt i landet. Spridningen av sjukdomen tycks ha varit möjlig genom att de först insjuknade haft en starkt nedsatt motståndskraft och varit ovaccinerade.

SBL har i en särskild skrivelse till samtliga smittskyddsläkare, infektionskliniker m. fl. lämnat information om åtgärder vid fall av difteri. Det finns goda möjligheter att diagnostisera smittbärare och förebygga spridning av sjukdomen genom vaccination.

Varken SBL eller socialstyrelsen bedömer läget sådant att f. n. en allmän vaccinering av befolkningen är aktuell. Det är dock viktigt att fortlöpande följa upp immunitetsskyddet. SBL startade förra året undersökningar för att få en överblick över immunitetsläget i landet. Preliminära resultat tyder, enligt laboratoriet, på att de flesta i de vaccinerade åldersgrupperna har påvisbara antikroppar mot difteri. Enligt vad jag har inhämtat kommer socialstyrelsen att i samråd med SBL göra en översyn av nuvarande vaccinationsprogram mot difteri.

Avslutningsvis vill jag tillägga att det finns god tillgång på vaccin hos SBL.

Anf. 115 KERSTIN EKMAN (fp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för svaret på min fråga.

Det konstateras fortfarande nya difterifall i Göteborg och nu även på andra håll i landet. Det var från början enstaka fall, vilka man trodde sig ha lokaliserat och åtgärdat.

Jag lämnade in den aktuella frågan den 26 oktober, och då ansågs alla fall vara under behandling och risken för spridning borta. Jag ställde min fråga, därför att jag ansåg att man på grund av det inträffade och handläggningen i Göteborg måste diskutera åtgärder för att förhindra upprepning. Påföljande vecka konstaterades nya fall, och nya smittbärare upptäcktes. Svaren på frågorna blir därför än angelägnare.

Klart är att sjukdomar som vi kanske inte ansett vara särskilt aktuella ändå dyker upp i vårt land. Bl. a. måste det givetvis bli en av följderna av att vi svenskar uppsöker mer eller mindre udda platser på vår jord, platser där de hos oss sällan förekommande sjukdomarna finns kvar och ger upphov till epidemier. Statsrådet tar också upp den aspekten i sitt svar. Jag vill därför fråga: Hurdan är planeringen för att man även fortsättningsvis skall kunna ge oss svenskar ett gott smittskydd? Vilka planer finns?

Statsrådet redogör i allmänna ordalag för när skyddssympning påbörjades. En mycket angelägen fråga i detta sammanhang är vilka av oss som har ett någorlunda gott skydd. Hur skall vi vidare kunna se till att varje individ får kunskap om vilket skydd han eller hon har? Vad som behövs är alltså ett totalgrepp för att kartlägga och informera om redan tidigare erhållen skyddssympning. Jag hoppas att det arbete som enligt vad statsrådet framhåll har startat ger svar på dessa frågor. Det är mycket angeläget.

I Göteborg har myndigheternas handläggningssätt och möjligheter att ge ordentlig information till allmänheten kommit i rampluset. Det står helt klart att den information – eller rättare den ibland inte helt samstämmiga information – som drabbat i första hand göteborgarna bidragit till att

människor oroats i onödan. Och vad värre är: de som borde kallats till undersökning har inte kallats.

Den bild som statsrådet ger stämmer inte helt med den som jag har. Kanske beror det på felaktig information, och jag undrar därför om man har för avsikt att göra en undersökning av handläggningen i de aktuella fallen. Det är kanske en uppgift för beredskapsnämnden för psykologiskt försvar. Under alla förhållanden bör det klarläggas hur informationen har lämnats och hur man kan komma till rätta med de brister som helt uppenbart förelegat i detta avseende. Det är en fråga till socialministern.

Till sist, herr talman! Föranleder det inträffade några åtgärder till stöd för statsepidemiologen? Det står nu helt klart att man behöver en övergripande planering. Smittämnen tar ingen hänsyn till kommun- eller landstingsgränser.

Anf. 116 Statsrådet GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Enligt de informationer som jag har fått direkt från Göteborg har man på ett mycket målmedvetet sätt följt arbetet och utformat informationen på det vis som man i detta läge har möjligheter till. Jag har i övrigt fått mina uppgifter via SBL och socialstyrelsen, och den åtgärd som dessa myndigheter föreslår är en översyn av vaccinationsprogrammet på grundval av de erfarenheter som man nu har. Det är det som för dagen är aktuellt.

Anf. 117 KERSTIN EKMAN (fp):

Herr talman! Det är alltid besvärligt att diskutera vilken information som givits och hur den har fungerat. När man jämför statsrådets svar och de uppgifter jag fått genom tidningarna stämmer det inte riktigt.

Att vi kartlägger hur vi skall kunna få en skyddsymning som fungerar är naturligtvis mycket bra. Det är viktigt att vi gör denna kartläggning och kan ge information till medborgarna om vilket skydd de har och vilket skydd de kan skaffa sig, så att vi kan undvika att det uppstår oro vid sådana här tillfällen – detta är säkerligen inte det sista.

Överläggningen var härmed avslutad.

27 § Föredrogs och hänvisades
Proposition
1984/85:80 till skatteutskottet

28 § Anf. 118 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att på morgondagens föredragningslista upptas utbildningsutskottets betänkande 1 främst bland två gånger bordlagda ärenden.

29 § Anmäldes och bordlades
Skrivelse och proposition
1984/85:68 Redogörelse för verksamheten inom Europarådets ministerkommitté under år 1983
1984/85:70 Slopad kommunal taxering av juridiska personer

30 § Anmäldes och bordlades
Motionerna
1984/85:128 av *Martin Olsson m. fl.*
1984/85:129 av *Hans Petersson i Röstånga m. fl.*
1984/85:130 av *Per-Olof Strindberg m. fl.*
Effektivare företagsrevision (prop. 1984/85:30)

1984/85:131 av *Thorbjörn Fälldin m. fl.*
1984/85:132 av *Bengt Westerberg m. fl.*
1984/85:133 av *Lars Werner m. fl.*
1984/85:134 av *Ulf Adelson m. fl.*
Riktlinjer för den ekonomiska politiken på medellång sikt (prop. 1984/85:40)

1984/85:135 av *Börje Stensson och Olle Grahn*
Höjning av skatterna på alkoholdrycker och tobak (prop. 1984/85:43)

1984/85:136 av *Birger Hugård*
1984/85:137 av *Elver Jonsson* och tredje vice talman *Karl Erik Eriksson*
1984/85:138 av *Inga Lantz m. fl.*
1984/85:139 av *Göran Ericsson*
Vissa ändringar i lagen (1977:293) om handel med drycker (prop. 1984/85:44)

31 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 13 november

1984/85:188 av *Bengt Kindbom* (c) till jordbruksministern om en informationsanläggning vid Hornborgasjön:

Falköping, Skara och Skövde kommuner samt landstinget i Skaraborgs län har beslutat att solidariskt delta i finansieringen av byggandet av en informationsanläggning vid Hornborgasjön. Länsstyrelsen i Skaraborgs län har också aktivt verkat för att denna anläggning skall komma till stånd. Intressenterna har kommit överens om en kostnadsfördelning, och enligt denna skall staten bidra med ca 2 milj. kr.

Anläggningen är nu i det närmaste färdigprojekterad, utan att något besked kunnat erhållas om staten kommer att anslå sin del av pengarna.

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

*Meddelande om
frågor*

Tisdagen den
13 november 1984

*Meddelande om
frågor*

Med anledning därav vill jag fråga jordbruksministern:

Är regeringen beredd att anslå de medel som erfordras för byggande av en informationsanläggning vid Hornborgasjön och stå för den framtida driften av densamma?

1984/85:189 av *Karin Ahrland* (fp) till utrikesministern om FN:s kvinnokonferens i Nairobi:

FN:s kvinnokonferens – i Köpenhamn 1980 – kom att förgiftas av diskussionen om Israels rätt att existera. Att kvinnokonferensen liksom övriga konferenser i så hög grad förvandlas till forum för antiisraelisk propaganda är både ett hot mot världsorganisationens funktion och naturligtvis mot Israel. Dessutom medför det minskat tidsutrymme för de sakfrågor som konferenserna sammankallats för att diskutera.

Jag vill därför fråga utrikesministern:

1. På vad sätt avser Sverige att agera för att förhindra att också FN:s kvinnokonferens i Nairobi används för att motarbeta staten Israel?
2. Vilka instruktioner kommer att ges till de svenska delegaterna i frågan om kvinnokonferensens behörighet att ta upp det allmänna läget i Mellanöstern?

1984/85:190 av *Sten Andersson* i Malmö (m) till statsrådet Mats Hellström om handelsutbytet med Sydafrika och Iran:

En förhoppningsvis spridd uppfattning bland politiker är den att politiska beslut skall vara konsekventa och logiska. Ibland ges dock intrycket att dessa egenskaper inte alltid har en framträdande placering.

I stort sett ensamma bedriver vi i Sverige en bojkott mot Sydafrika där målet är att svenska företag ej skall investera i landet. Orsaken härtill är Sydafrikas rasåtskillnadspolitik.

Samtidigt exporterar Sverige till Iran för flera miljarder kronor om året, och summan är i stigande. Enligt tillförlitliga källor har den nuvarande regimen i Iran avrättat 40 000 människor. Trots detta verkar vi för en utökad handel med Iran.

Är det konsekvent att bojkotta Sydafrika och att samtidigt verka för ett utökad utbyte med Iran?

1984/85:191 av *Per Unckel* (m) till statsrådet Bengt Göransson om ämnet svenska språket i grundskolan:

Regeringen uppdrog den 20 september 1984 åt skolöverstyrelsen att bl. a. lämna förslag till på vilket sätt en utökning av svenskundervisningen med två studieveckotimmar på grundskolans högstadium lämpligen borde ske. SÖ:s styrelse beslutade den 9 november i full enighet att föresla regeringen att de två timmarna borde tas från de fria aktiviteterna.

En annan del av regeringsuppdraget valde SÖ emellertid att negligera.

*Meddelande om
frågor*

nämligen en för svenskämnets framtid väl så angelägen översyn av kursplanerna. När regeringen uppdrog åt SÖ att göra en sådan översyn i syfte att stärka svenskämnets centrala delar såsom läsning, skrivning och litteratur uppfattades detta av många som ett välkommet initiativ för att motverka den kris ämnet hamnat i.

Mot denna bakgrund ber jag att till statsrådet Bengt Göransson få ställa följande frågor:

1. Anser statsrådet, mot bakgrund av SÖ:s ställningstagande, att regeringens tidigare uttalade oro för svenskämnets innehåll är överdriven?
2. Avser statsrådet att vidta någon åtgärd i syfte att få den tidigare efterfrågade översynen till stånd?

1984/85:192 av *Per Unckel* (m) till statsrådet Bengt Göransson om terminsbetygen som grund för intagning till gymnasieskolan:

Skolöverstyrelsens styrelse beslutade den 9 november att rekommendera regeringen att föreslå riksdagen att införa ett mitterminsbetyg under våren i årskurs nio. Detta betyg, anser SÖ, bör vara utslagsgivande för intagningen till gymnasieskolan.

I SÖ:s styrelse reserverade sig bl. a. företrädarna för de tre borgerliga partierna till förmån för en återgång till intagning på det slutgiltiga vårterminsbetyget. Från vänsterpartiet kommunisterna meddelades samtidigt att partiet avsåg att stödja det borgerliga förslaget.

Mot den här angivna bakgrunden ber jag att till statsrådet Bengt Göransson få ställa följande fråga:

Avser regeringen att ta hänsyn till den riksdagsmajoritet som kräver en återgång till vårbetygsintagning till gymnasieskolan?

1984/85:193 av *Per Unckel* (m) till utbildningsministern om ämnet samhällskunskap i gymnasieskolan:

Just nu pågår en översyn av kursplanerna för ämnet samhällskunskap i gymnasieskolan. Med ursäkten att ämnets stoff ständigt växer utmönstras flertalet anvisningar som anger det mera konkreta lärostoff som ämnet bör innehålla. I stället diskuteras "aspekter" som det enligt de för översynen ansvariga finns anledning att särskilt fästa uppmärksamheten på. "Härigenom bör även stofffrängseln kunna bli mindre", framhålls det.

Av översynsarbetet har många dragit slutsatsen att "flumtänkandet" nu gör nya landvinningar. Fasta krav på kunskaper försvinner.

Jag ber att mot denna bakgrund till utbildningsministern få ställa följande fråga:

Står det nu aktuella förslaget till nya kursplaner för ämnet samhällskunskap i gymnasieskolan i överensstämmelse med regeringens uppfattning om skolans kunskapsförmedlande uppgift?

*Meddelande om
frågor*

1984/85:194 av *Tore Claeson* (vpk) till statsrådet Birgitta Dahl om planerad kraftverksutbyggnad i Mellanljusnan:

Enligt uppgifter i bl. a. olika Hälsingetidningar och lokala radiosändningar under senare tid skall regeringen nu ha ställt i utsikt att riva upp riktlinjerna för fysiska riksplaneringen (FRP) för att möjliggöra en utbyggnad av Edänge i Mellanljusnan. Vidare skall utbyggnadsintressena genom Hälsingekraft ha ställt i utsikt ett bidrag till Ljusdals kommun om 5 milj. kr. om man går med på en utbyggnad.

Jag vill fråga energiministern:

Har regeringen för avsikt att söka ändra FRP-riktlinjerna för att därmed möjliggöra nya kraftverksutbyggnader i Mellanljusnan?

Vad anser regeringen om kraftindustrins erbjudande till kommuner om stora ekonomiska ersättningar om man avstår från att gå emot utbyggnad av mycket kontroversiella älvsträckor?

1984/85:195 av *Sten Andersson* i Malmö (m) till finansministern om besked om rättelser i självdeklaration:

Enligt uppgifter i masmedia har det inträffat att rättelser i självdeklaration av taxeringsnämnd har skickats ut så att de nått deklarant efter det att taxeringsnämnden avslutat sitt arbete. Ett exempel är att taxeringsnämnden avslutat sitt arbete den 31 oktober men deklaranten ej fått besked om avslag förrän den 2 november. Då återstår bara den långa proceduren att överklaga via länsrätten.

Är finansministern medveten om att nämnda situation kan inträffa, och är ministern i så fall beredd att medverka till en förändring?

1984/85:196 av *Göran Riegnell* (m) till kommunikationsministern om televerkets monopol på telefonapparater:

Enligt riksdagsbeslut 1980 skall televerket – utifrån den av riksdagen beslutade inriktningen av verksamheten – följa den tekniska utvecklingen inom telekommunikationsområdet och anpassa monopolgränsen efter denna.

Televerket har nu tillkännagivit sin avsikt att hos regeringen begära att monolet avseende telefonapparater upphävs. Enligt uppgifter i pressen har dock kommunikationsministern meddelat att regeringen kommer att avslå en sådan framställning.

Mot denna bakgrund vill jag fråga:

Är regeringen inte längre beredd att fullfölja 1980 års riksdagsbeslut?

1984/85:197 av Björn Körlof (m) till utrikesministern om fördelningen av överskottet från fredslotteriet:

Kan utrikesministern ge ett klarläggande besked om efter vilka principer och till vilka organisationer fördelningen av överskottet från det av penninglotteriet administrerade fredslotteriet kommer att ske?

1984/85:198 av Ove Eriksson (m) till utbildningsministern om lärares fackliga eller politiska uppdrag:

I vissa kommuner har som en följd av de nya bestämmelserna för statsbidrag vikarier ej satts in för lärare som är tjänstlediga för fackligt eller politiskt arbete. Då sådana uppdrag återkommer regelbundet kan detta leda till att undervisningen i vissa klasser blir starkt eftersatt.

Avser statsrådet vidta åtgärder så att lärare kan fullgöra sina fackliga eller politiska uppdrag utan att deras undervisning blir eftersatt?

32 § Kammaren åtskildes kl. 18.21.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert

Nr 26

Tisdagen den
13 november 1984

*Meddelande om
frågor*